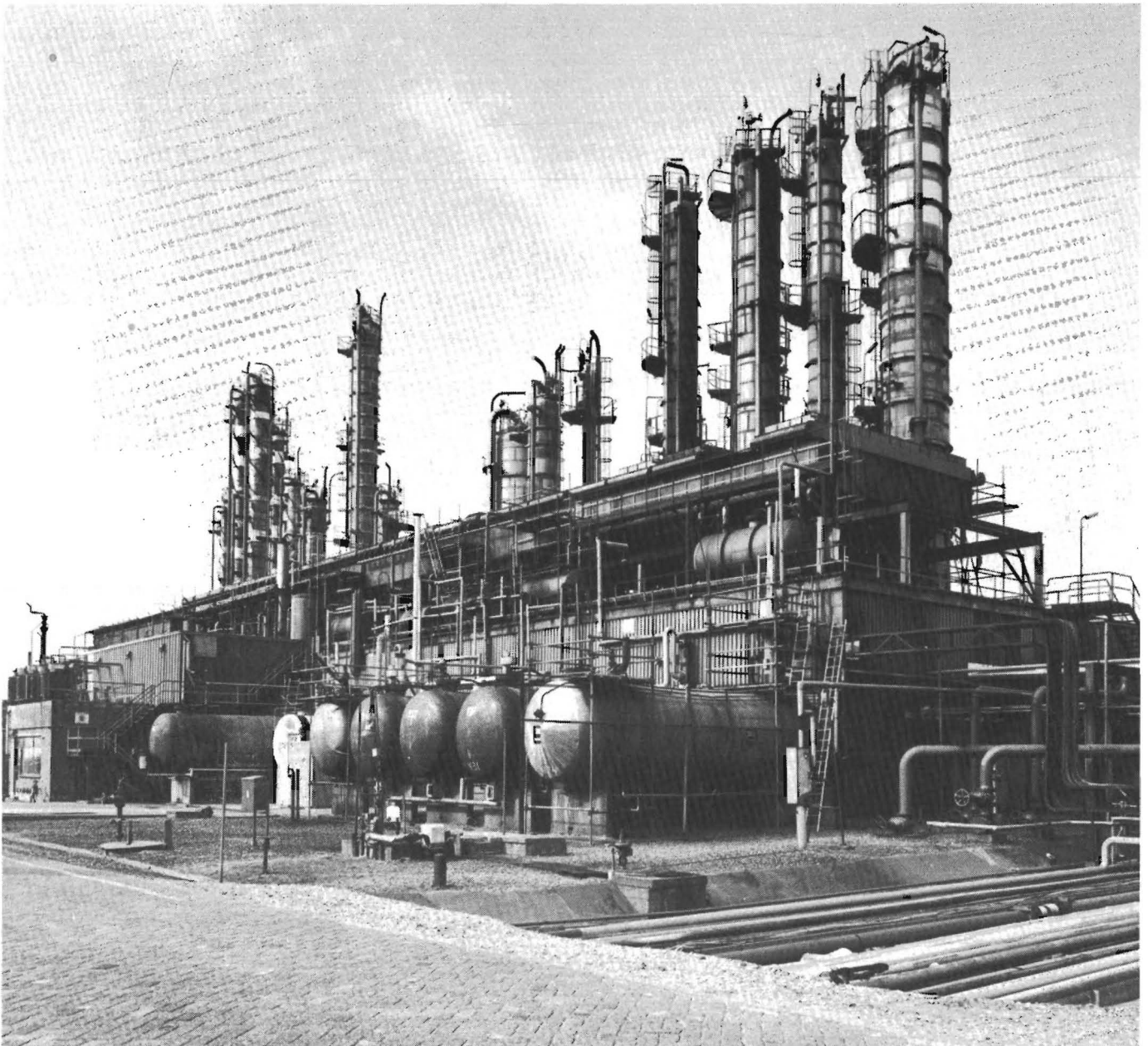

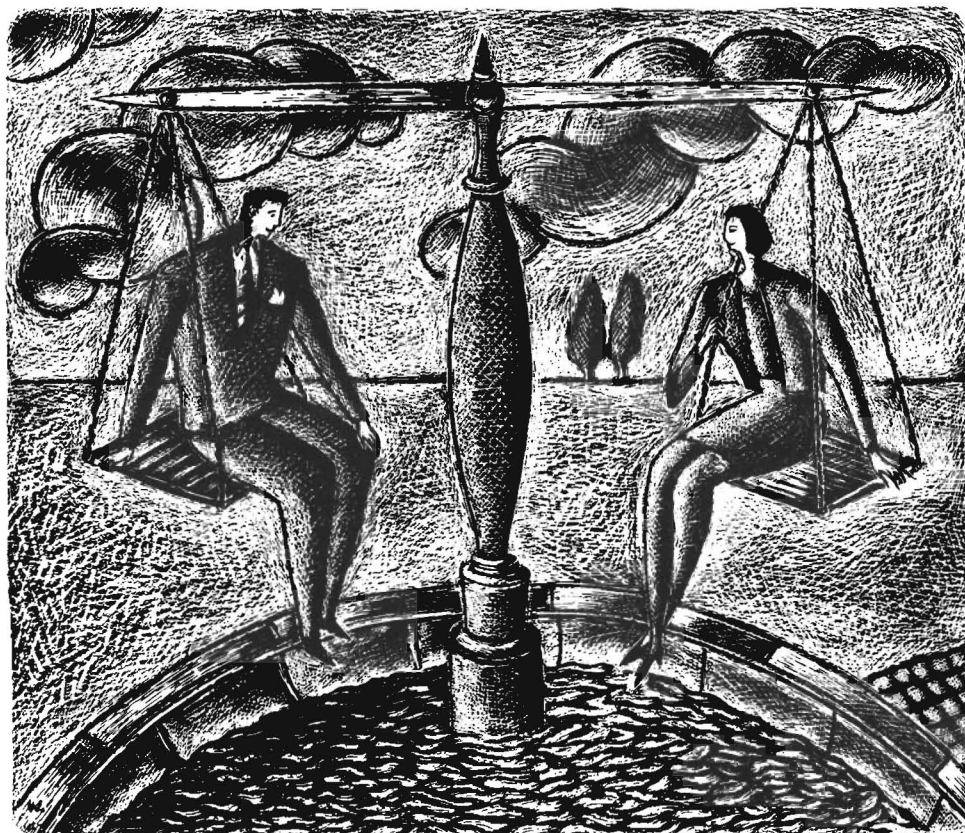
ROSTRA

E C O N O M I C A

AKZO en DSM: twee chemiereuzen
Directe confrontatie tussen Reuten en Hartog
Drie Mexicaanse presidenten

Talent geeft de doorslag.

In de accountancy, tot voor kort een bij uitstek 'mannelijk' beroep, zijn de laatste jaren steeds meer vrouwen te zien. Zeker bij KPMG Klynveld Kraayenhof & Co., accountants, treden de laatste jaren veel jonge, goed opgeleide vrouwen aan. Dit is zonder twijfel te danken aan de opstelling van Klynveld: mannen en vrouwen worden op gelijke criteria gewogen. Wat de doorslag geeft, is talent.

Jonge economen, V/M, beginnen bij ons aan een uitdagende carrière die zij op een geheel eigen wijze kunnen invullen. De moderne accountant loopt in vele opzichten voorop. Zij dient niet alleen deskundig te zijn op vele terreinen, maar moet ook gedrevenheid, tact en creativiteit tonen. Mede daarom voelen veel vrouwen zich bij ons thuis en leveren zij een essentiële bijdrage aan de volwaardigheid en de kracht van onze organisatie.

Voel je je aangetrokken tot een dynamische omgeving waarin man en vrouw een veelbelovende toekomst tegemoet gaan, maak dan een afspraak bij Klynveld, onderdeel van KPMG met 60.000 medewerkers in 114 landen. Een toonaangevende organisatie op het gebied van accountancy, EDP audit, organisatie- en belastingadvies.

Bel of schrijf naar Louis Chr. Dell, Hoofd Werving & Selectie, Strawinskylaan 1257, 1077 XX Amsterdam, telefoonnummer 020 - 546 16 00.

KPMG Klynveld Kraayenhof & Co.
Accountants

Jonge economen kunnen bij ons hun kracht ontdekken.

ROSTRA

E C O N O M I C A

**Blad van de Faculteit der
Economische Wetenschappen
en Econometrie aan
de Universiteit van Amsterdam
nummer 157, maart 1989**

Redactie

*Teun Bakels
Jos de Beus
Marjory Haringa
Jacco Knotnerus
Stijn van der Krogt
Raoul Leering
Pieter van der Meché
Luc Moers
Carine van Oosteren
Mark van der Veen
Jasper Wesseling
Jobs Weverling*

Redactieadres

Rostra Economica
Kamer 2386
Jodenbreestraat 23
1011 NH Amsterdam
Telefoon: (020) 525 2497

Adreswijzigingen

Studentenadministratie
Jodenbreestraat 23
1011 NH Amsterdam

Reacties en ingezonden stukken

De redactie stelt zich open voor reacties en ingezonden stukken, behoudt zich echter het recht voor deze in te korten.

Foto voorpagina

René Slootweg

Oplage

Rostra verschijnt 9x per jaar in een oplage van 4400 ex.

Advertenties

Tarieven op aanvraag verkrijgbaar.
Opdrachten schriftelijk t.a.v.
de redactie.

Advertenties in dit nummer van

*Coopers & Lybrand
KPMG
NOBAS
Price Waterhouse
Unilever*

Zet- en drukwerk:

Kaal Boek, (020) 26 29 08.

ISSN 0166 - 1485

Redactioneel

Een minister van Financiën die geen goed tegenwicht biedt aan de 'spending departments' is geen goede minister van Financiën. Hoe heilig echter nog altijd het regeerakkoord is voor minister Ruding is verbijsterend te noemen.

In 1990 moet het financieringstekort zijn gedaald naar 5,25%. Het is voor Ruding dan ook uiterst hinderlijk dat er ineens meer mensen gaan studeren en dat men zich daarnaast plotsklaps collectief zorgen maakt over het milieu. Allemaal dingen die nu geld kosten en pas ergens ver weg rendement zullen opleveren. We kunnen niet alles tegelijk volgens Ruding. Meer geld voor het een betekent automatisch dat er minder overblijft voor het ander.

Ook nu het ondermeer gaat om de toekomstige kwaliteit van het bestaan blijft Ruding pleiten voor zijn uiterst starre beleid van matiging. Ooit was begrip op te brengen voor een dergelijke houding, tegenwoordig geeft ze enkel de beperkte denkwereld van onze minister van Financiën weer.

Helaas zijn in dit nummer regelmatig zetfouten te ontdekken. Letters met bepaalde leestekens zijn weggevallen. Gezien de weinig beschikbare tijd waren de problemen niet meer op te lossen. De nieuwe computerapparatuur blijkt iets te geavanceerd. Wij kunnen ons voorstellen dat dit soort dingen hinderlijk zijn tijdens het lezen en we hopen zulke fouten in de toekomst te kunnen vermijden.

Inhoud

- 4 **DSM naar de beurs**
Luc Moers
- 7 **Dood in Venetië, leven in Rotterdam**
Carine van Oosteren
- 8 **Verdringing op de arbeidsmarkt**
René Belderbos, Coen Teulings
- 11 **Méxicooooo**
Stijn van der Krogt
- 16 **AKZO houdt niet zo van controleurs**
Mark van der Veen, Jacco Knotnerus
- 18 **Een kritische student**
Raoul Leering
- 19 **De gave gods**
Pieter van der Meché
- 20 **De afrekening**
Maria Brouwer
- 21 **In memoriam Dr Anton J. Butter**
J.G. Lambooy
- 22 **Verband tussen minimumloon en werkloosheid nog onbewezen**
Teun Bakels, Mark van der Veen
- 25 **Accountancy**
Marjory Haringa
- 26 **Minder tentamenmogelijkheden?**
*Liselot Westhoff, AGE
Bart Wendrich, NOBAS*
- 27 **Fracties**
Cornelie Goedhuis

DSM naar de beurs

Onlangs werd de eerste tranche aandelen DSM op de effectenbeurs geplaatst. Deze transactie was de grootste introductie in de geschiedenis van de Amsterdamse beurs. Het ging om 12 miljoen aandelen, bij een uitgifteprijs van 108 gulden per stuk goed voor een slordige 1,3 miljard voor de Nederlandse staat. De privatisering krijgt zijn vervolg in het aanbod van een tweede tranche aandelen (vermoedelijk over een half jaar), waardoor het belang van de Staat in DSM tot ongeveer een derde van het gewone aandelenkapitaal zal worden gereduceerd. Een derde tranche is niet uitgesloten. Een interview met Ing. Arthur Spierts, die reeds 16 jaar bij DSM werkzaam is en als hoofdtaak het onderhouden van het contact met de media heeft in zijn functie van Perschef (Public Relations).

DSM is in 1902 opgericht als mijnbedrijf van de Staat om de kolenwinning in Limburg te verzorgen. De nevenproducten van de cokesovens vormden in de jaren dertig de basis voor de productie van kunstmest. In de jaren vijftig volgde een verdere ontwikkeling van de chemische producten. Rond 1960 werd de productie van kunststoffen gestart, in die tijd is DSM ook begonnen met het beheer voor de Staat van de productie en distributie van het aardgas (op grond waarvan het bedrijf nu nog altijd recht heeft op ongeveer 130 miljoen gulden per jaar). De chemische producten en kunststoffen kregen nog meer nadruk toen in de tweede helft van de jaren zestig een begin werd gemaakt met het sluiten van de mijnen. DSM is thans een internationaal opererend gentergreerd chemieconcern.

Lange termijn

De privatisering komt op een gunstig tijdstip. Het gaat goed met de economie en DSM maakte afgelopen jaar een recordwinst.

"Het eerste punt dat je noemde is zeker een positief element. Van het laatste kun je je echter afvragen: wat is gunstig? Na een recordwinst (In de eerste negen maanden van 1988 werd een netto winst behaald van 454 miljoen gulden en voor geheel 1988 verwacht DSM een netto winst van ongeveer 600 miljoen. LM) is de kans op nieuwe records kleiner dan de kans dat het wat minder gaat. Het cijfer voor 1988 is ook beslist niet opgepoetst, daar zou je het jezelf alleen maar moeilijker mee maken. Beleggers in DSM kijken toch voornamelijk naar de langere termijn en DSM heeft geprobeerd zich aan hen zo objectief mogelijk te presenteren."

Hoe staan de zaken er op die langere termijn voor? Als zwakke plekken van DSM op de lange termijn worden genoemd: conjunctuurgevoeligheid, geringe aanwezigheid op de voor de chemie interessante Amerikaanse afzetmarkt en het

feit dat het bedrijf vele niet-kernactiviteiten heeft.

"Het is natuurlijk zo dat het met een chemisch bedrijf, althans met het pakket van DSM, extra goed gaat in tijden van opgaande conjunctuur, maar ook extra slecht in tijden van neergaande conjunctuur. Daarom staat in de strategie van DSM uitbreiding van de minder conjunctuurgevoelige activiteiten in kennis-intensieve producten met een hoge toegevoegde waarde op een belangrijke plaats. DSM legt daarbij het accent op research en ontwikkeling, vaak in joint ventures. Dit laatste om al te grote schokken in de productiecapaciteit van de chemische industrie te vermijden. Grote schaalvoordelen zorgen er namelijk voor dat de capaciteit in de chemie sprongsgewijs verloopt: als je efficiënt wil werken zul je een grote fabriek moeten neerzetten. In de jaren zeventig zijn er hele grote fabrieken neergezet door heel veel mensen. Tijdens de economische crisis die volgde op de hoge olieprijs in 1979 werd de zelf gecreerde overcapaciteit niet langer opgenomen door economische groei, uiteindelijk resulterend in het rampjaar voor de internationale chemische industrie: 1982, het enige jaar waarin DSM verlies leed. Hiervan heeft DSM en de chemische industrie in het algemeen gelukkig geleerd: men doet de hele grote investeringen in toenemende mate in samenwerkingsverbanden om de pieken in de capaciteit te verkleinen. Wat de geringe aanwezigheid van DSM op de Amerikaanse afzetmarkt betreft (Ongeveer 5% van de omzet. LM) moet goed in de gaten worden gehouden dat we, in tegenstelling tot een aantal andere chemiebedrijven, een productstrategie volgen. Dat brengt met zich mee dat investeringen en overnames in de V.S. geen doel op zichzelf zijn, maar dat we slechts naar Amerika gaan indien dit vooreen bepaald produkt zinvol is. DSM staat naar omzet gemeten niet bij de allergrootste chemieconcerns, maar met een aantal

produkten staan we echt aan de wereldtop. Voor die produkten wordt ook een strategie op wereldniveau gevolgd, waar Amerika dan uiteraard bij hoort. In het kader van de introductie van nieuwe produkten vond recentelijk de acquisitie plaats van de Amerikaanse Polymer Corporation, die met name sterk is op het gebied van hoogwaardige kunststofmaterialen en halfabrikaten. Kortom: DSM is primair op Europa gericht, maar als het in de produktstrategie past vindt wel degelijk verdere internationalisatie plaats.

Het laatste punt klopt in zoverre dat DSM inderdaad veel niet-kernactiviteiten heeft, dit zijn echter geen strategische activiteiten. DSM is zich net als andere bedrijven in de chemische industrie steeds meer gaan beperken tot bepaalde marktsegmenten. Daarom is bijvoorbeeld op een gegeven moment de hele divisie bouw afgestoten. Het grootste deel van deze divisie is toen aan de bouwonderneming NBM/Amstelland verkocht in ruil voor een minderheidsbelang in die onderneming. Zo zijn er meer niet-kernactiviteiten die historisch te verklaren zijn. Het aandeel van DSM in DAF bijvoorbeeld stamt uit de tijd dat DSM werd ingeschakeld bij het aantrekken van de automobielenindustrie in Limburg, na het sluiten van de mijnen. Het is heel goed mogelijk dat dergelijke minderheidsbelangen op termijn geleidelijk worden afgestoten. Dit zal echter alleen gebeuren in goed overleg met de betrokken onderneming en als beide ondernemingen er belang bij hebben. De liquiditeitspositie van DSM is trouwens goed, zodat afstotingen op het moment eigenlijk niet aan de orde zijn."

Aandelenkoers

Toen de bandbreedte voor de uitgiftekoers op 105 tot 118 gulden werd gezet, was de stemming dat de benedengrens te hoog was vastgesteld. De werkelijke uitgiftekoers op 23 januari bedroeg 108 gulden. Op 8 februari was de koers opgelopen tot ruim 124 gulden en toen hoorde je geluiden dat

de Staat DSM te goedkoop van de hand gedaan zou hebben. Wat vindt DSM hier zelf van?

"Dat is eigenlijk een discussie waar wij buiten zijn gebleven, want dat is een zaak van de Staat, die aandelen DSM verkocht en van de AMRO-bank, die de transactie voor de Staat regelde. De markt bepaalt uiteindelijk wat je aandeel waard is. Was de uitgiftekoers hoger vastgesteld, dan was het risico voor beleggers misschien te groot geweest en was de hele transactie mislukt. Dan had men het ook niet goed gevonden. Je ziet nu in ieder geval dat de koers zich enigzins stabiliseert. Dat is ook logisch. Mensen die snel flitsende koerswinsten willen behalen zijn bij DSM aan het verkeerde adres. Dat kan ook haast niet anders gezien de lange cyclustijden die voor de chemie en dus ook voor DSM gelden. De Raad van Bestuur heeft het afgelopen half jaar herhaaldelijk gezegd dat aandelen DSM een goede belegging zouden zijn voor mensen die op lange termijn willen denken en dat men een stabiel dividend zou uitkeren."

Ongewenste overname

Wat voor een beschermingsconstructie heeft DSM gekozen?

"Een hele simpele, namelijk de constructie die voor het gros van de structuurvenootschappen in Nederland geldt. In de statuten is de verdeling van de macht tussen Raad van Bestuur, Raad van Commissarissen en algemene vergadering van aandeelhouders vastgelegd. De grootste macht ligt bij de Raad van Bestuur, die kan bijvoorbeeld het winstrecht bepalen en de directeuren benoemen. Al koopt iemand nog zo'n groot pakket aandelen DSM, dan heeft hij nog de macht niet om bijvoorbeeld de Raad van Bestuur of de Raad van Commissarissen te benoemen, of te bepalen wat er met het geld gebeurt. Een aandeelhouder heeft in feite een beperkte macht. Daarnaast wordt de grootste bescherming tegen een ongewenste overname geboden door de mogelijkheid om 100% preferente aandelen uit te geven."

Gevolgen

Voor de Staat zijn de voordelen van de privatisering duidelijk. Minister Ruding wil de meeropbrengst van de transactie gebruiken om de staatsschuld wat te verminderen. Wat zijn de gevolgen voor DSM eigenlijk?

"De gevolgen voor DSM zijn beperkt. In de bedrijfsvoering en strategie zal totaal niets veranderen. Hoewel het aandelenkapitaal geheel in handen van de Staat was, opereerde DSM al vanaf de oprichting als

dan weer naar het Parlement moeten stappen. Intussen zou die acquisitiemogelijkheid al vervallen zijn, want je moet bij dergelijke zaken altijd snel handelen. Voorheen zijn alle acquisities dan ook cash betaald, desondanks heeft DSM een goede liquiditeitspositie. Ik wil trouwens wel benadrukken dat er nooit een acquisitie niet is doorgegaan vanwege de centen."

In Limburg wordt gevreesd dat DSM nu minder werkgelegenheid in dit gebied gaat verzorgen. Is die vrees gerechtvaardigd?

"Er is nergens een plek geweest waar zoveel arbeidsplaatsen vervallen zijn als in Limburg. En dan doel ik niet alleen op het sluiten van de mijnen. Ook de afstoting van de divisie bouw en de inkrimping van de divisie kunstmest (Het probleemkindje van DSM. LM) tot de helft in twee jaar tijd is gebeurd onder het regime van de Staat

een particulier bedrijf en heeft het ook die structuur. Hierdoor verschilt de cultuur van DSM van die van een overheidsdienst en de vermindering van het aandelenbezit van de overheid zal dan ook weinig invloed hebben op de dagelijkse gang van zaken bij DSM.

Wat op termijn, zeg ongeveer vijf jaar, een voordeel zou kunnen zijn is de mogelijkheid die nu geopend wordt om geld uit de markt aan te trekken via uitgifte van nieuwe aandelen of om bij bepaalde transacties met aandelenruil te werken. Beide mogelijkheden bestonden in de oude situatie niet. Stel: je zou in die situatie een goede acquisitiemogelijkheid zien waarvoor je ineens veel geld nodig had, omdat de eigen middelen niet toereikend waren. Dan zou je bij de Minister van Economische Zaken aan moeten kloppen. Die zou

INTERVIEW

Mensen die snel flitsende koerswinsten willen behalen zijn bij DSM aan het verkeerde adres

als enige aandeelhouder. Ook toen is er dus gedesinvesteerd.

Er is echter ook nergens een plek geweest waar er zoveel arbeidsplaatsen zijn bijgekomen. Voor elk project sta je natuurlijk voor de vraag: voldoet de rentabiliteitsratio op deze plaats? Als dat niet zo is dan moet je ergens anders investeren. Zo stonden we onlangs voor de beslissing waar we de nieuwe fabriek moesten neerzetten voor de supersterke vezel, Dyneema, die samen met een Japans bedrijf werd ontwikkeld.

Er is echter ook nergens een plek geweest waar er zoveel arbeidsplaatsen zijn bijgekomen. Voor elk project sta je natuurlijk voor de vraag: voldoet de rentabiliteitsratio op deze plaats? Als dat niet zo is dan moet je ergens anders investeren. Zo stonden we onlangs voor de beslissing waar we de nieuwe fabriek moesten neerzetten voor de supersterke vezel, Dyneema, die samen met een Japans bedrijf werd ontwikkeld. Het heeft er lange tijd naar uitgezien dat het subsidieklimaat in België zoveel voordelen bood, dat het onhaalbaar zou zijn de fabriek in Heerlen te bouwen. Na enige discussie hebben de landelijke, provinciale en gemeentelijke overheid middelen weten vrij te maken waardoor de beslissing in het voordeel van Heerlen is uitgevallen."

Milieu

Gaat de eenwording van de Europese markt in 1992 nog belangrijke invloed op DSM krijgen?

"Nauwelijks. DSM exporteert voornamelijk naar W-Europa en we zijn daar dus al in concurrentie met andere chemieconcerns. De transportkosten worden mis-

schien wat lager door vermindering van het aantal grensformaliteiten, maar dat geldt voor iedereen in Europa.

Een punt van zorg voor DSM is wel dat de voorschriften voor milieubescherming in landen als Griekenland en Portugal veel minder streng zijn dan hier en daar zitten toch ook ondernemingen waar we in de toekomst de concurrentie mee aan moeten gaan. Daarom hopen we dat die landen in de gelegenheid worden gesteld de boel in te halen, we pleiten er zeker niet voor de boel hier af te remmen, integendeel."

Worden de mensen die in de directe omgeving van DSM wonen genformeerd over de gevaren die toch inherent zijn aan een chemiebedrijf?

"De burgers hebben er recht op te weten wat er gebeurt. Bepaalde taken op dit gebied zijn echt voorbehouden aan de gemeentelijke overheid, andere dingen moet je als bedrijf doen. We geven al bijna twintig jaar een huis-aan-huis-krantje uit, dat gemiddeld drie keer per jaar in de Westelijke mijnstreek verschijnt. Hierin laten we zeker niet alleen DSM-woordvoerders aan het woord, want dan geloven de mensen je toch niet.

Een onderzoek dat pas geleden is gepubliceerd signaleerde een grote behoefte aan meer informatie bij de burgers. Nou, n ding kunnen wij hiermee niet rijmen: als er hoorzittingen worden gehouden waarop de mensen inspraak kunnen hebben, dan verschijnt er haast geen burger. Het is natuurlijk zo dat het heel moeilijk is om technische informatie over te brengen aan mensen die geen verstand van techniek hebben, laat staan van chemie. Daar ligt

het echter niet aan. De gemeente Geleen heeft ons een jaar of tien geleden eens gevraagd om populaire versies te schrijven van vergunningaanvragen voor fabrieken die toen liepen, om ze ook voor de burgers begrijpelijk te maken. Dat hebben we toen gedaan. Een hels karwei: aan de ene kant mag je de zaken niet te simpel voorstellen, want dan kun je verwijten van milieufederaties verwachten dat je dingen verzwijgt en aan de andere kant mag je zo'n versie ook niet te technisch maken, want dan komt waarschijnlijk het verwijt van de mensen dat zij ook onleesbaar is. Na een half jaar gingen we eens na hoeveel mensen die dingen nou gelezen hadden en die bleken op n hand te tellen. Toen hebben we gezegd: hier stoppen we mee! Daar heeft geen haan naar gekraaid.

Ik maak geen verwijten, maar ik signaleer wel dat onderzoekers blijkbaar op een informatiebehoefte stoten, maar op die plaatsen waar de mensen de beste informatie kunnen krijgen maken ze er geen gebruik van. Uit dat onderzoek bleek trouwens ook dat mensen die in een straal van drie kilometer rond DSM wonen positiever over ons denken dan mensen die verder van DSM af wonen. Dat is natuurlijk heel wezenlijk en daarom denk ik dat we op deze lijn verder moeten gaan."

Heeft U verder nog iets te vertellen dat interessant voor de lezers zou kunnen zijn?

"Och, zoveel." ■

Luc Moers

Subsidieverstrekking SEF

Iedereen die economie studeert kent de SEF. De plaats waar je met korting boeken en syllabi koopt, waar je kan kopiëren, telefoneren, enz.

Minder bekend is dat de SEF naast het zelf dingen te organiseren ook studenten wil stimuleren om zelf activiteiten te ontplooiën, zoals het organiseren van lezingen of symposia, excursies, studiereizen; kortom van alles. Meestal lopen leuke ideeën en initiatieven vast op een gebrek aan geld of het ontbreken van iemand (of een organisatie) die bij eventuele verliezen garant wil staan.

De SEF heeft daarom de post 'Subsidieverstrekking' op de begroting staan, met daaraan verbonden een heuse regeling met de voorwaarden voor het verkrijgen van een subsidie of garantstelling ('Algemene Regeling inzake Subsidieverstrekking'-ARS-). Een aanvraag wordt beoordeeld op de toegankelijkheid van de activiteit (kan iedereen meedoen of is het slechts voor een selecte groep), of er geen andere, meer voor de hand liggende subsidiegever is, of er sprake is van een winsttoogmerk enz enz. Iedere (potentiële) aanvrager kan de regeling bij de SEF verkrijgen.

Kortom: de SEF heeft de openingszet gedaan, nu zijn jullie aan de beurt met ideeën en initiatieven. ■

*Philip Limvers
23 februari 1989*

Dood in Venetië, leven in Rotterdam

Het Tinbergeninstituut organiseerde in februari een studiedag over het onderwerp "Urban Economies and Tourism", met als doel de aandacht te vestigen op het toenemende sociaal-economische belang van toerisme en recreatie voor de stad. Hiervoor waren een aantal sprekers uitgenodigd die de volgende onderwerpen aan de orde stelden: recente ontwikkelingen in het internationale toerisme, de rol van het toerisme in de stadsvernieuwing, de dynamiek van het toeristisch systeem en de grenzen aan de toeristische groei.

Trends

Na een korte opening van de voorzitter, de heer Klaassen, begon de eerste spreker, de heer Vanhove, met het schetsen van de recente ontwikkelingen in het internationale toerisme. Hij maakte daarbij een onderscheid tussen sociaal-economische trends en trends in de toeristensector. Belangrijke sociaal-economische trends liggen op het gebied van de demografie, het beschikbare reële inkomen, de vrijetijdsbesteding en het bewustzijn van de omgeving.

De demografische trends betreffen stagnatie en teruggang van de Europese bevolkingsgroei, waardoor de bevolking verouderd. Verder worden de gezinnen steeds kleiner en neemt het aantal alleenstaanden toe. Het beschikbare reële inkomen zal toenemen als gevolg van een verwachte groei van het Europese BNP met 2-3 procent. Bovendien neemt het opleidingsniveau toe. De groei van het beschikbaar inkomen en de verhoging van het opleidingsniveau zullen samen de behoeften van de bevolking bepalen. De hoeveelheid vrije tijd zal waarschijnlijk groter worden maar in welke mate is moeilijk te voorspellen. Belangrijke ontwikkelingen zijn verkorting van de werkweek, flexibilisering van de arbeid en vroegere pensioenering. De vakantiehouders worden zich bewuster van de omgeving waarin zij hun vakantie doorbrengen. Een gevolg hiervan is dat er hogere eisen aan de omgeving worden gesteld.

Naast de sociaal-economische trends zijn er ook ontwikkelingen waar te nemen in de toerismesector. In de eerste plaats is er een groeiende vraag naar toerisme. In de periode 1975-83 namen de reële uitgaven aan toerisme toe met 5,5 procent. De verwachting voor de periode 1990-95 is een groei van 8 procent. Tijd en geld vormen de belangrijkste economische variabelen. Toerisme is een luxe goed, dat wil zeggen dat de inkomenselasticiteit voor toerisme groter is dan 1. Korte vakanties worden steeds populairder. Er ontstaan steeds meer speciale vakantievormen, zoals sport-, doe-, hobby-, amusement- en natuurvakanties, stedentourisme en culturele reizen. De vakanties verspreiden zich meer over het jaar.

Stedentrips

Een van de belangrijkste trends op dit moment is de toenemende belangstelling voor comfortabele stedentrips. Voor een aantal steden die nu nog niet massaal door toeristen worden bezocht, zal deze ontwikkeling de aanleiding vormen om het niveau van de stad op te vijzelen. De tweede spreker, de heer Van den Berg, veronderstelde een relatie tussen stadsproblemen, aantrekking van toeristen en stadsvernieuwingen (gericht op kwaliteitsverhoging). Hij stelde dat de economische aftakeling van noord-europese steden rond 1950 was begonnen en dat dit proces na die tijd snel was verergerd. De aftakeling kenmerkte zich door teruglopende bevolking, groeiende werkloosheid, verslechtering van sociale problemen en grotere gemeentelijke financiële problemen. Dit aftakelingsproces leidde ertoe dat de stad steeds minder aantrekkelijk werd, waardoor de bevolking nog meer afnam, de werkloosheid nog groter enzovoort. Er was met andere woorden sprake van een neerwaardse spiraal. Stadsvernieuwing zou dit proces moeten doorbreken en ertoe leiden dat de steden weer aantrekkelijk worden, niet alleen voor de bewoners maar ook voor toeristen. Met toerisme kan veel geld verdiend worden mits er ingespeeld wordt op behoeftes. Een voorbeeld: tegenwoordig worden zakenreizen steeds meer gecombineerd met toeristische activiteiten. Het effect van zakenreizen op de stedelijke economie kan verhoogd worden als de stad adequaat reageert op de vrijetijdsbesteding van de zakenreiziger.

Een vergelijking van het huidige volume van stedelijk toerisme in de vier grootste Nederlandse steden (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht), gemeten naar overnachtingen, levert het volgende beeld op. Amsterdam is verreweg de populairste toeristenstad. Dit heeft twee implicaties. In de eerste plaats profiteren Rotterdam, Den Haag en Utrecht relatief gezien weinig van het toerisme. In de tweede plaats is de stedelijke omgeving in deze drie steden niet erg aantrekkelijk voor bezoekers. Van den Berg waarschuwde dan ook dat gebrek aan aantrekkingskracht structurele consequenties zal hebben voor de toekomstige ontwikkeling van steden, tenzij er een

actief toeristen- en vernieuwingsbeleid zal worden gevoerd.

Baltimore

Van den Berg noemde Baltimore als voorbeeld van een stad die erin geslaagd was de neerwaardse spiraal van economische aftakeling te doorbreken. Deze stad kampte met dezelfde problemen als de noord-europese steden maar in de tweede helft van de vijftiger jaren is men met een herstructureringsbeleid begonnen. Dit beleid bestond onder andere uit een aantal grootschalige projecten. In deze stad heeft de stadsvernieuwing ertoe geleid dat de bevolking en werkgelegenheid weer toenamen, de koopkracht van de plaatselijke bevolking is aanzienlijk gegroeid, de financiële positie is sterk verbeterd en de stad is weer aantrekkelijk geworden voor investeerders en toeristen. Volgens Van den Berg was de success story van Baltimore een bewijs dat stadsvernieuwing een positief effect kan hebben op de status van een stad.

Rotterdam

De gemeente van Rotterdam was erg geïnteresseerd in het voorbeeld van Baltimore. Het succes van deze stad heeft Rotterdam gestimuleerd in de ontwikkeling van een beleid om de stedelijke aftakeling tegen te gaan. Vanaf 1986 is Rotterdam actief bezig met stadsvernieuwing met als doel de kwaliteit van de stad te verhogen. De stad moet hierdoor aantrekkelijker worden voor zowel stadsbewoners, zakenmensen en toeristen. Een onderdeel van het beleid is dat Rotterdam nu op reisbeurzen reclame maakt voor de stad als toeristische trekpleister. Hopelijk zal Rotterdam niet de negatieve effecten van stadsvernieuwing op Baltimore overnemen, namelijk verscherping van sociale scheiding en contrast tussen arm en rijk.

Venetië

Naast steden die de toeristenstroom graag willen ontwikkelen, zijn er ook steden die deze stroom liever afhouden. Venetië is een voorbeeld van een stad waarin het toerisme de continuïteit van de stad in gevaar brengt.

De derde spreker, de heer Van der Borg, is

als aio bij het Tinbergeninstituut bezig met een onderzoek naar de dynamiek van het toeristensysteem, toegepast op Venetië. Onder een ruimtelijk toeristensysteem verstaat hij de samenstelling van localiteiten die functioneel gerelateerd zijn aan het toeristencentrum.

Venetië trekt momenteel zes miljoen bezoekers per jaar. Deze bezoekers kunnen in vier categorieën worden verdeeld. In de eerste plaats zijn er toeristen die in de stad zelf logeren. In de tweede plaats zijn er dagtoeristen die Venetië bezoeken vanuit hun eigen huis. In de derde plaats zijn er dagjesmensen die vanuit hun vakantieoord naar Venetië komen. In de vierde plaats zijn er forensen, dit zijn toeristen die hun dagen doorbrengen in Venetië maar in de buitenwijken logeren. Deze laatste groep bezoekers neemt steeds meer toe. De vraag naar voorzieningen in Venetië is hierdoor veel groter dan het aantal logerende toeristen in de stad doet vermoeden. Venetië wordt steeds meer een toeristenstad, het toerisme stimuleert verplaatsing van traditioneel stedelijke activiteiten naar de periferie. De stad wordt minder aantrekkelijk door het massale toerisme, zowel voor de stedelijke bevolking als voor de toeristen.

Als de huidige trend zich doorzet zal de druk van toeristen op het centrum van Venetië aanzienlijk toenemen, met name

als gevolg van het toenemende aantal forensen. Deze verschuiving van in de stad verblijvende toeristen naar forensentoerisme zal de onevenwichtigheden alleen maar verergeren. De kosten van het onderhoud van de stad zullen in toenemende mate gecentraliseerd worden, terwijl de winsten naar de periferie afvloeien.

Grenzen aan de groei

Het is duidelijk dat de grenzen aan de toeristische groei van Venetië bereikt zijn. De heer Costa, de laatste spreker, heeft geprobeerd de toeristencapaciteit van Venetië te berekenen met behulp van een aantal modellen en maximaliseringsvraagstukken.

Een speciaal probleem voor Venetië is de bereikbaarheid. Iedereen moet het water over om in de stad te komen, hetzij via debrug (auto's en bussen), hetzij met een boot.

Door het massale toerisme zullen veel culturele bestemmingen onder druk komen te staan. Nu is Venetië nog een speciaal geval maar in de toekomst zullen ook andere populaire steden met dezelfde problemen geconfronteerd worden. Rotterdam zou er bijvoorbeeld nu al in haar stadsvernieuwingbeleid rekening mee moeten houden. Naast het capaciteitsprobleem kleven er nog andere nadelen aan het toerisme. Het milieu wordt aangetast,

traditioneel stedelijke activiteiten verdwijnen om plaats te maken voor nog meer souvenirwinkels en horecagelegenheden en het is mogelijk dat er te weinig geld is om de aantrekkelijkheid van de stad op peil te houden. In Venetië ontstaat er langzamerhand een bewustzijn dat er iets moet gebeuren om de stad leefbaar te houden. Mogelijk zal dit leiden tot een ontmoedigingsbeleid van toerisme.

Conclusie

Een van de belangrijkste trends in het toerisme is de toenemende belangstelling voor comfortabele stedentrips. Voor een aantal steden is dit de aanleiding om het niveau van de stad op te vijzelen in de hoop zo meer toeristen aan te trekken. Een voorbeeld hiervan is Rotterdam. Andere steden, zoals bijvoorbeeld Venetië, zijn genooddakt de toeristenstroom juist af te houden als gevolg van ontwrichting van de steden door het toerisme.

Het is noodzakelijk dat bij de beoordeling van toeristische activiteiten de vergelijking van de kosten en de opbrengsten meer benadrukt wordt. Alleen een mechanisme dat de kosten en opbrengsten herverdeelt, kan veroorzaken dat het toeristische systeem in de steden in de hand wordt gehouden.■

Carine van Oosteren

Verdringing op de arbeidsmarkt

De hoge werkloosheid onder lager opgeleiden wordt veelal geweten aan een gebrek aan kwalificaties. Alleen extra scholing zou deze werklozen weer aan een baan kunnen helpen. De resultaten van een onderzoek uitgevoerd door de Stichting voor Economisch Onderzoek van de Universiteit van Amsterdam (SEO) wijzen echter in een andere richting. Niet een absoluut gebrek aan scholing, maar verdringing door hoger opgeleiden is de oorzaak van de hoge werkloosheid onder lager opgeleiden.

Verdringing op de arbeidsmarkt betekent dat werkgevers voor vergelijkbare functies wisselende eisen stellen aan sollicitanten. Deze eisen zijn afhankelijk van de situatie op de arbeidsmarkt. Werkgevers stemmen in deze gedachtengang hun kwalificatie-eisen af op het beschikbare aanbod van arbeid: een groter aantal werkzoekenden betekent dat zij zich kunnen permitteren hogere eisen te stellen. Voor werkzoekenden geldt het omgekeerde. Naarmate er minder openstaande vacatures zijn, worden zij gedwongen ook in hun ogen minder aantrekkelijke banen te accepteren. Beide processen versterken elkaar: indien werkgevers selectiever zijn, neemt het aantal relevante vacatures voor een werkzoekende af, omdat hij of zij voor een groter deel van de

vacatures niet meer in aanmerking komt. Een werkzoekende wordt hierdoor gedwongen zelf minder kieskeurig te zijn.

In het onderzoek is, aan de hand van gegevens over personen die al dan niet met succes werk hebben gezocht, geanalyseerd in hoeverre zich de afgelopen jaren daadwerkelijk verdringing heeft voorgedaan: welke kwalificaties zijn nodig om in een bepaald beroep werk te vinden en veranderen de gevraagde kwalificaties onder invloed van schaarsteverhoudingen op de markt?

Wij stelden hiertoe twee afzonderlijke vragen aan de orde:

- 1) Hoe lang heeft een werkzoekende nodig om een baan te vinden?
- 2) Indien een werkzoekende een baan vindt, in welk beroep is dat dan?

Wij hebben bij de analyse gebruik gemaakt van de Arbeidskrachtentellingen van het CBS. Dit is een twee jaarlijkse enquête onder een zeer grote steekproef uit de Nederlandse bevolking. Het onderzoek heeft betrekking op de periode 1979-1985, een periode waarin de arbeidsmarkt zowel gekenmerkt werd door relatief lage werkloosheid (1979) als extreem hoge werkloosheid (1983).

Naast verschillen in de werkloosheid tussen jaren maken we ook gebruik van regionale werkloosheidsverschillen. Het onderscheid tussen regionale arbeidsmarkten is alleen zinvol als deze markten tot op grote hoogte van elkaar gescheiden zijn: een vacature in de ene markt moet niet te vaak worden vervuld door een werkzoekende uit een andere markt. Dit blijkt slechts op te gaan voor werkzoekenden met hoogstens een middelbare opleiding. Voor HBO'ers en academici is de arbeidsmarkt meer nationaal dan regionaal; de regionale mobiliteit is erg groot. De hoger opgeleiden zijn daarom in de analyse buiten beschouwing gelaten.

Verdringing

Verdringing van lager gekwalificeerden door hoger gekwalificeerden bleek al uit de relatief sterke daling van de kans op werk voor lager opgeleiden en buitenlanders in tijden van hoge werkloosheid. Het blijkt

ook bij een analyse van de kwalificaties van personen die in een bepaald beroep werk vinden. Deze kwalificaties zijn hoger in 1983, ten tijde van hoge werkloosheid, dan in 1979 of (in mindere mate) in 1985 waar sprake was van een krappere arbeidsmarkt. Verdringing op de arbeidsmarkt kan het beste geïllustreerd worden door de vragen ad 1) en 2) te combineren. Men kan zich de arbeidsmarkt voorstellen als twee rijen, één waarin werkzoekenden zijn gerangschikt naar kwalificatie en één waarin vacatures zijn gerangschikt naar waardering. De hoogst gewaardeerde vacature gaat naar de best gekwalificeerde werkzoekende. De arbeidsmarktsituatie beïnvloedt de relatieve lengte van beide rijen. Een ruime arbeidsmarkt heeft voor en achter in de rij verschillende effecten. Voor in de rij leidt een aanbodoverschot ertoe dat werkzoekenden minder aantrekkelijke banen krijgen. De kans om werk te vinden blijft echter groot. Achter in de rij hebben werkzoekenden niet de mogelijkheid uit te wijken naar minder gewaardeerde banen. Zij waren immers toch al tot de minst gewaardeerde banen veroordeeld. Vandaar dat voor deze groep de kans op werk snel afneemt. De tabel laat dit proces zien voor enkele technische beroepen (gerangschikt naar waardering). Waar MTS'ers bij een verslechtering van de arbeidsmarktsituatie vooral in lage gewaardeerde beroepen werk vinden, neemt voor laag geschoolden vooral de kans op werkloosheid toe.

De kans op werk

De kans op werk neemt snel toe met het opleidingsniveau. Ook de opleidingsrichting speelt een belangrijke rol. Over het algemeen geeft een beroepsopleiding een grotere kans op werk dan een algemene opleiding. Vooral de economische en technische richting scoren hoog. Naast opleiding spelen ook andere factoren een rol. Zo vinden intreders op de ar-

beidsmarkt sneller werk dan ontslagwerklazen of herintredende vrouwen. Opvallend is ook dat mannen met een vaste partner grotere kans hebben om werk te vinden.

Zoals te verwachten valt, verschilt de kans op een baan sterk tussen de arbeidsmarkten. In de arbeidsmarkten van 1979 is de kans het hoogst, terwijl het dieptepunt in 1983 wordt bereikt. Binnen de jaren is de kans het hoogst in de regio's noord-west en zuid-west Nederland, terwijl de regio's noord Nederland en zuid Nederland veel slechter af zijn.

De verschillen tussen de arbeidsmarkten zijn echter niet voor iedereen gelijk. Hoe lager het opleidingsniveau des te meer wisselt de kans op werk met de economische conjunctuur. Een middelbaar opgeleide had in 1983 een drie keer zo kleine kans op werk als in 1979, terwijl iemand met lagere school of minder in 1983 een vijf keer zo kleine kans had. De lagere opleidingsniveaus hebben dus meer dan evenredig te leiden van een recessie. Dit is een eerste belangrijke aanwijzing voor verdringing van lager opgeleiden door hoger opgeleiden.

Voor buitenlanders geldt een vergelijkbaar verhaal. In 1979 vinden zij even snel werk als Nederlanders. In 1983 heeft een buitenlander echter een ruim vier keer zo kleine kans op werk als een Nederlander met overigens gelijke kwalificaties. De discriminatie op de arbeidsmarkt hangt dus sterk samen met de economische conjunctuur. In 1985 blijkt de positie van buitenlanders echter nog nauwelijks verbeterd.

Wie vindt werk in welk beroep

Bij de bepaling van het beroep waarin iemand werk vindt speelt vanzelfsprekend de opleiding een belangrijke rol. Zo vinden technisch opgeleiden vaak werk als bouwvakker of produktievakarbeider.

Ook hier is opleiding niet het enige ken-

merk van belang, ook factoren als nationaliteit, geslacht en plaats in het huishouden zijn van invloed. Vrouwen vinden bijvoorbeeld veel vaker werk als secretaresse en typiste dan als bank-employee, terwijl deze beroepen over het algemeen dezelfde vooropleiding vereisen. Enerzijds kan dit liggen aan de beroepsvoorkeur van vrouwen, anderzijds kan geslacht ook een door werkgevers vereiste kwalificatie zijn. Voor min of meer representatieve functies neemt men liever vrouwen aan.

Buitenlanders maken relatief veel kans werk te vinden in beroepen als inpakker, schoonmaker, produktiearbeider en keukenhulp. Voor een baan als winkelbediende zijn de perspectieven voor buitenlanders daarentegen slecht. Vermoedelijk worden zij als onvoldoende representatief beoordeeld.

De positie in het huishouden blijkt vooral voor mannen relevant. Mannen met vaste partner vinden vaak werk in beroepen als chauffeur, veiligheidspersoneel, leidinggevend produktiepersoneel en middelbaar economische functies. Dit zijn beroepen die relatief hoog worden gewaardeerd en vooral aan het eind van de carrière worden uitgeoefend. Ook bij de verdeling van aantrekkelijke banen nemen mannen met vaste partner blijkbaar een bevoorrechte positie in.

Beleidsimplicaties

In beleidskringen wordt er de laatste jaren in toenemende mate vanuit gegaan dat de huidige werklozen niet langer als serieus arbeidsaanbod kunnen worden beschouwd. Het grote aandeel van laag geschoolden en langdurige werklozen in het totale bestand zijn de voornaamste argumenten waarop deze opvatting is gebaseerd.

De resultaten van dit onderzoek geven aanleiding tot twijfel aan de juistheid van deze conclusie. Aangaande de *allocatie* van arbeid blijkt dat er in perioden met een ruime arbeidsmarkt een tendens bestaat tot *onderbenutting* van de factor arbeid. Ondernemers worden door het overvloedige aanbod van arbeidskrachten in staat gesteld hun selectie-eisen te verscherpen. Men kan personen in dienst nemen die te hoog gekwalificeerd zijn voor een bepaalde functie. De hoge werkloosheid onder laag geschoolden duidt er dus niet op dat slechts op het marktsegment voor laag geschoold werk een aanbodoverschot bestaat. Ook op andere marktsegmenten bestaan overschotten in de vorm van onderbenutting van beschikbare kwalificaties, alleen komen deze 'overschotten' niet tot uiting in de gangbare werkloosheidscijfers. Onderbenutting van kwalificaties is een welhaast onontkoombaar bijproduct van hoge werkloosheid. ■

René Belderbos
Coen Teulings

De auteurs zijn werkzaam bij de Stichting voor Economisch Onderzoek.

Kansen op het vinden van werk binnen één jaar (in procenten) voor een MTS'er en iemand met lagere school of minder

arbeidsmarkt	nrd-west Nederland, 1979 (krappe arbeidsmarkt)		zuid Nederland, 1983 (ruime arbeidsmarkt)	
	MTS	laag geschoold	MTS	laag geschoold
elektrotechnici	13	1	6	0
produktievakpersoneel	25	19	15	3
bouwvakker	3	12	4	4
overige beroepen	48	46	31	13
blijft werkloos	1	22	44	80
totaal	100	100	100	100

Bron: SEO

Een start in financieel-economisch management is bij Unilever óók weggelegd voor niet-bedrijfseconomen

Een uitdaging voor allen met een uitstekend analytisch vermogen.

Unilever is een zeer succesvol internationaal opererend concern met tal van werkmaatschappijen in Nederland. Dankzij een sterk doorgevoerde decentralisatie bezitten deze een grote mate van autonomie en geven daardoor hun managers de nodige vrijheid en zelfstandigheid. Unilever biedt door de grote verscheidenheid aan werkmaatschappijen en centrale diensten interessante mogelijkheden voor een financieel-economische carrière.

De financieel-economische manager bij Unilever heeft een zeer veelzijdige functie. Naast management- en financial accounting is hij verantwoordelijk voor inkoop, logistiek en computing. Verder levert hij een bijdrage aan de beleidsvorming in de zelfstandige werkmaatschappijen en in de concernleiding.

Eisen

Naast de mogelijkheden voor bedrijfseconomen heeft Unilever een aantal plaatsen voor economen met een andere afstudeerrichting en voor bedrijfskundigen. In enkele gevallen zijn ook academici uit andere studierichtingen welkom. Hierbij staat wel voorop dat u uw affiniteit met de financieel-economische problematiek duidelijk moet kunnen onderbouwen. U krijgt de kans de nodige aanvullende opleidingen te volgen.

Verdere eisen zijn:

- sterke persoonlijkheid;
- goede communicatieve eigenschappen;
- goed ontwikkeld analytisch vermogen;
- vermogen om in teamverband te functioneren;

BINNENKORT ZULLEN ZE HIER TOCH ECHT HET PLAFOND MOETEN VERHOUDEN

- leidinggevende capaciteiten;
- niet ouder dan 28 jaar.

Training en begeleiding

Uw loopbaan bij Unilever wordt vanaf de eerste dag zorgvuldig begeleid. Door training-on-the-job en door interne en externe, korte en langere, intensieve trainingen wordt u gedurende uw loopbaan steeds op de volgende stap in uw carrière voorbereid.

Startfuncties en verder

Unilever biedt financieel-economische trainees met name startmogelijkheden in werkmaatschappijen. Het tempo van functiewisseling in de eerste jaren is hoog en het werk gevarieerd. Indien wordt voldaan aan de zware Unilever-managementeisen, bestaan er ruime carrière-mogelijkheden. In Nederland, maar ook in het buitenland.

Belangstelling?

Hebt u interesse en beantwoordt u aan het geschetste profiel, dan willen wij graag met u kennismaken.

Vanzelfsprekend roepen wij zowel mannelijke als vrouwelijke kandidaten op om te reageren. Richt uw sollicitatiebrief met curriculum vitae aan Mw. Drs. H. de Bruin, Nederlandse Unilever Bedrijven B.V., Algemene Personeelszaken Nederland, Sectie Management Development, Museumpark 1, 3015 CB Rotterdam. Of bel: 010 - 4 64 42 32.

UNILEVER
'N WERELD VAN MOGELIJKHEDEN

Mexicoooooo

Mexico staat bekend als het land van Mayas en Azteken, maar van deze hoogstaande culturen worden eigenlijk alleen de archeologische overblijfselen geroemd. De werkelijke erfenis, de twintig miljoen indianen, een kwart van de bevolking, wordt ontkend of in ieder geval genegeerd. De verpaupering van deze indianen, samen met de kleine boeren, arbeiders en de werkelozen lijkt dan ook geen probleem voor de bureaucraten in Mexico-stad.

Belangrijker probleem voor hen is een tweede plaats op de internationale ranglijst van buitenlandse schulden, met een bedrag van zo'n honderd miljard dollar. De nieuwe regering van Salinas de Gortari zal de komende zes jaar onder druk van het internationale kapitaal moeten proberen de schuld te verkleinen of tenminste te stabiliseren.

Deze problematiek en achterliggende oorzaken zullen in een drietal artikelen beschreven worden. Een eerste artikel geeft een overzicht van het economisch beleid, dat uiteindelijk tot het bankroet van Mexico heeft geleid, zoals door de laatste drie presidenten is gevoerd. Vervolgens gaan we in op het eind 1987 gelanceerde Pact van de Solidariteit, een plan voor economische stabilisatie, en de meest recente ontwikkelingen onder de in Juli '88 gekozen Salinas de Gortari. In een laatste artikel belichten we de kritische situatie in de voedselproductie, welke in het macro-economisch beleid de afgelopen jaren nauwelijks aandacht heeft gekregen. Maar nu de voedselimporten de handelsbalans onder druk zet is de landbouw weer actueel voor de mexicaanse macro-economen.

Burocratie

De vorming van de mexicaanse staat vindt zijn oorsprong in de revolutie van 1914. De opstand leverde de agrarische klasse, de kracht achter de revolutie, geen duidelijke overwinning op. Door verdeeldheid en gebrek aan leiderschap bracht zij geen politiek-ideologisch alternatief. Ook de rurale- en stadselite had onvoldoende kracht om de politieke leemte in te vullen. In de loop der jaren is uiteindelijk een burocratie ontstaan waarbinnen de verschillende belangengroepen een coalitie hebben gevormd. Sinds die tijd is Mexico een van de meest politiek stabiele landen in Latijns-Amerika. Een belangrijke rol hierin speelt de al 60 jaar heersende Partido Revolutionario Institucional. Binnen deze partij zijn in principe alle belangengroepen, werkgevers, arbeiders en boeren, vertegenwoordigd. Tot nog toe heeft iedere factie belang bij een continuïteit van het politiek systeem omdat elke president een van de belangengroepen aan zich tracht te binden. Voor 1970 was deze afruil van belangen nog wel te verwezelijken door de hoge groeicijfers van de mexicaanse economie. Daardoor was het mogelijk om de arbeiders en kleine boeren rustig te houden door een sociaal-economisch beleid in het vooruitzicht te stellen. Na die tijd echter komt de economische groei onder druk te staan. De taak van de overheid wordt nu

tweeledig; ten eerste eisen de ondernemers dat de overheid investeert in de economische structuur teneinde belangrijke knelpunten, die een verdere economische groei belemmeren, op te heffen. Daarnaast is op korte termijn een werkelijke verdeling van het inkomen nodig omdat het volk niet langer gelooft in een verdeling van de welvaart in de toekomst nu er geen sprake meer is van enige economische groei. Maar de mexicaanse overheid kan binnen de beperkte financiële ruimte moeilijk tegelijkertijd een structureel economisch en sociaal beleid voeren. Het systeem waarbinnen de belangen van de verschillende groepen worden afgeruild komt hierdoor onder druk te staan.

Echverria, 1970-76

De regering van president Echeverria krijgt na hevige onlusten in 1968 te maken met sterke druk van arbeiders en werklo-

zen. De president kiest, al dan niet gedwongen voor sociaal economische hervormingen. Primair in zijn beleid staan een versterking van de kleinschalige landbouw, de werkgelegenheid en aandacht voor een betere inkomensverdeling. Deze programma's sorteren mogelijkerwijs op de lange termijn in en inkomenshervreiding maar zorgen op korte termijn voor een directe aanslag op het overheidsbudget. Omdat belastinghervormingen ook onder deze president uitblijven neemt bovendien het overheidstekort drastisch toe.

Om de steun voor zijn programma te vergroten benadrukt Echeverria een "mexicanisatie" van de economie, inspelend op nationalistische sentimenten. Belangrijk onderdeel van dit beleid is een gecontroleerde invloed van buitenlandse investeerders. Naast het afwijzen van buitenlandse investeringen stelt de overheid zich zeer negatief op tegenover haar eigen private sec-

Belangrijke macro-economische indicatoren

	65-70	71-76	76-82	83-87
	Ordaz	Echeverria	Portillo	Madrid
	percentages per 6 jaar			
BNP	49	43	42	- 2
BNP / inwoner	23	18	20	- 14
Bruto investeringen	70	43	43	- 29
Reëel minimum loon	30	30	- 26	- 36
Inflatie	18	126	517	2423
Devaluatie Peso	0	60	351	3236
Buitenlandse schuld (dlrs./laatste jaar)	7218	26108	84070	107000
Rente/aflossingen 6-jaar		3541	35102	50308
Kapitaalvlucht 6-jaar		7504	31005	8304

bron: Calva, J.L. Crisis agricola en México '82-'88

tor. Niet alleen spreekt zij zich uit tegen comericie en kapitalisme. Vooral de steeds lagere overheidsinvesteringen die de economische structuur zouden kunnen versterken wijzen hierop. Een val in de binnenlandse en buitenlandse investeringen en een kapitaalvlucht zijn het gevolg.

De kapitaalvlucht heeft twee belangrijke gevolgen. Ten eerste maakt het een interne financiering van het toegenomen overheidstekort steeds moeilijker. Een gedeeltelijke monetaire financiering van dit tekort is daarom noodzakelijk maar zorgt voor een belangrijke bron van inflatie. Daarnaast wordt het overige gat in de begroting opgevuld met buitenlandse leningen, de belangrijkste oorzaak van een verslechterende betalingsbalans.

Door de inflatie en betalingsbalanstekorten is de -vaste- mexicaanse munt sterk overgewaardeerd. Veel mexicanen zien dit als positief omdat de goedkopere importen kunnen worden ingezet voor een snellere economische groei. Maar het gebrek aan vertrouwen belemmert dit, alleen de import van duurzame consumptiegoederen neemt in feite toe. Bovendien kunnen de dure exportprodukten niet meer concurreren waardoor de handelsbalans verslechtert. Gevolg is een sterke verwachting van een devaluatie. De private sector leidt een devaluatie in '76 al in met een massale kapitaalvlucht. De buitenlandse schuld is nu met geen mogelijkheid meer te financieren. In de laatste maand van zijn regeringsperiode kondigt Echeverria dan ook een devaluatie aan.

Samenvattend heeft Echeverria als een van de weinige presidenten een aantal sociale hervormingen daadwerkelijk doorgevoerd en zich ingezet voor de belangen van arbeiders en kleine boeren. Hoewel dit beleid op lange termijn zijn vruchten mogelijk nog zal afwerpen zijn de financiële gevolgen desastreus en zadelt de volgende president op met gigantische problemen. Toch is het niet zo vreemd dat de president pas op het laatste moment de financiële problemen wilde bestrijden omdat de oorzaak van veel problemen volgens de regering in het buitenland gevonden moest worden: een verslechterde handelsbalans door dalende prijs van exportprodukten en een stijgende prijs van importen waaronder die van olie en tenslotte een verslechterde betalingsbalans door de kapitaalvlucht als gevolg van een hogere rente in VS.

Lopez Portillo, 1976-82

Om de economie uit het slop te halen kiest de regering van Portillo voor een strategie op de korte middellange termijn. Om de financiële problemen tegen te gaan wordt allereerst de geldkraan dichtgedraaid. Bezuinigen en importbeperkingen kenmerken het eerste jaar van deze president. De peso komt, op een lager nivo, tot rust en de buitenlandse schuld vermindert waardoor het internationaal vertrouwen weer enig-

De nieuwe en oude president (De Gortari en de la Madrid)

zins hersteld. Ook México lijkt zich te hebben overgegeven aan het standaard IMF recept.

Op langere termijn liggen andere prioriteiten. Om het vertrouwen van het bedrijfsleven te herstellen moet de overheid een bedrijfsvriendelijk klimaat scheppen. Belangrijk instrument zijn overheidsinvesteringen om een aantal knelpunten in sleutelsectoren op te lossen en investeringen in grootschalige, industriële projecten voor genationaliseerde ondernemingen. Vooral de oliesector krijgt een sterke impuls en vormt al snel zowel een belangrijke uitgavenpost als inkomstenbron voor de mexicaanse overheid. Het toegenomen vertrouwen en het multiplier effect van het expansieve beleid werkt met succes door in de investeringsratio.

Maar de regering heeft, ondanks een aantrekkende economie, moeite met de financiering van het toch weer gestegen overheidstekort. Ondanks toegenomen besparingen door meer vertrouwen en een hoge rente kunnen deze de private en overheidsinvesteringen niet dekken. De overheid is daardoor gedwongen een deel van het tekort monetair te financieren en een ander gedeelte in het buitenland te lenen.

Het beleid van Portillo kan niet voorkomen dat de inflatie weer de kop opsteekt. De gestegen kredietkosten en monetaire financiering van het overheidstekort zijn hier debet aan. Daarnaast bedingen de onder Echeverria versterkte vakbonden forse loonsverhogingen, die een loonprijsspiraal in werking stellen.

De opkomende inflatie en toenemende buitenlandse schuld in de laatste jaren van Portillo doet de onzekerheid en angst voor een devaluatie onder beleggers weer toenemen. Direct volgt een sterke kapitaal-

vlucht waardoor de regering problemen krijgt met het betalen van de externe schuld en haar internationale reserves aan moet spreken. Een devaluatie is ook van deze president één van de laatste wapenfeiten.

Op de rand van zijn termijn en de afgrond neemt president Portillo nog het historische besluit om de grootste banken te nationaliseren. Deze laatste poging om de financiën weer enigszins te controleren vindt weerklink bij het mexicaanse volk. Net als Echeverria volgt de bankpresident de laatste maanden een populair kredietbeleid ten gunste van zelfstandigen en kleine boeren, de slachtoffers van de bezuinigingen van de voorgaande jaren. Hiermee breekt Portillo het zo moeilijk herwonnen vertrouwen van de grote ondernemers en nationale- en internationale bankiers.

Samengevat heeft economische groei onder Lopez Portillo de hoogste prioriteit. Voor het expansieve beleid ontbreken echter de interne financiële middelen. In haar berekeningen is de regering uitgegaan van hoge en stijgende opbrengsten uit de export van olie. Wanneer echter de prijzen op de wereldmarkt lager zijn dan geraamd kunnen de enorm investeringen in de olie-sector niet worden terugverdiend en levert de olie exploitatie netto in feite niets op. In feite heeft de regering gewed op één paard, de olie export. Wanneer dat niet slaagt moest de economische groei dus net als het sociale beleid deels worden gefinancierd met buitenlandse middelen. Tenslotte heeft ook Lopez Portillo het verband tussen expansief beleid en inflatie niet onderkend. Inflatie was niet het gevolg van een expansief beleid maar te wijten aan niet te voorziene internationale factoren waar-

door México gedwongen is tot import van inflatie.

Miguel de la Madrid, 1982-88

De nieuwe president Miguel de la Madrid zet de laatst genomen populistische maatregelen van Portillo direct overboord. Iedereen zal moeten inleveren, de arbeiders en boeren maar ook de ondernemers. Onder curatele van het IMF wordt allereerst het overheidstekort in korte tijd tot de helft teruggeschroefd. Doel van de resterende uitgaven is het conserveren van de binnenlandse productiecapaciteit. Daarvoor worden op grote schaal rurale en stedelijke projecten ondersteund. Vooral de kleinere ondernemingen die na jaren van bezuinigingen met sluiting worden bedreigd moeten hiervan profiteren. Het midden- en kleinbedrijf is arbeidsintensief en de politiek moet dan ook tegelijkertijd de werkgelegenheid bevorderen. Met de creatie van 750000 arbeidsplaatsen lijkt dit plan voor de overheid ook te slagen, uitgaande van 1 miljoen werklozen. De waardering valt echter heel anders uit wanneer we het getal relateren aan de vakbondscijfers van 10 miljoen werklozen.

Ondanks deze, op zich positieve resultaten, nemen de overheidsinvesteringen natuurlijk sterk af daarmee dreigt het gevaar voor een verder stagnerende economie. Dit wordt versterkt door de hoge rentetarieven welke de private investeringen ontmoedigen. Misschien belangrijker dan een ongunstige kredietpolitiek is het wantrouwen binnen de privat sector in het vermogen van de regering om de economie te stabiliseren.

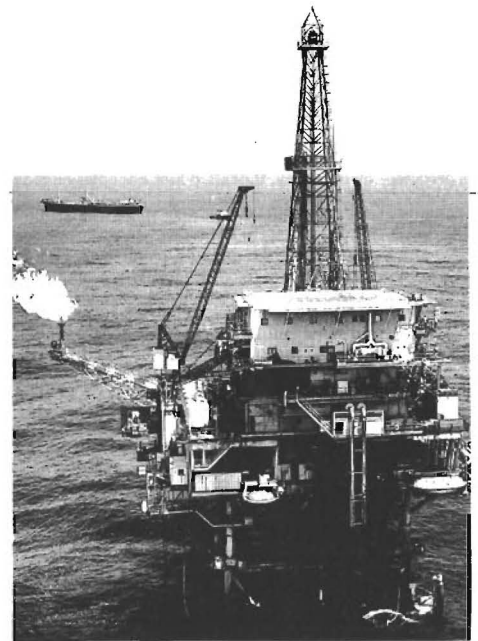
Zo slaagt de la Madrid er niet in om de inflatie te verminderen. Monetaire financiering van de betalingen aan de overheidsschuld is de eerste oorzaak. Hoewel het overheidstekort is afgenomen blijft de overheidsschuld, al sinds tien jaar opgebouwd, nog steeds erg groot. Met hoge rente trachten de monetaire autoriteiten de besparingen te stimuleren en zo de kosten van de overheidsschuld te dekken. Maar deze kosten zijn zo hoog dat de besparingen onvoldoende zijn waardoor ook de la Madrid een deel monetair moet financieren. Ten tweede is de regering verantwoordelijk voor een loon-prijsspiraal. In principe behoeft het loon geen inflatoire determinant te vormen omdat de overheid steeds meer invloed heeft in het vaststellen van de loonhoogte. Maar diezelfde overheid gebruikt de loonstijgingen als excuus voor prijsstijgingen voor overheidsvoorzieningen en gesubsidieerde basisprodukten (vervoer, maiz, bonen etc). Deze afbraak van voorzieningen en subsidies wordt gemotiveerd als een verplicht onderdeel van het IMF recept.

Meer aandacht dan aan binnenlandse problemen heeft de la Madrid, samen met het IMF, aandacht voor het verbeteren van de betalingsbalans en het verminderen van de

buitenlandse schuld. Wat het eerste betreft wordt het handelsbalans in korte tijd weg-gewerkt. Een drastische importbeperking is hiervoor de enige mogelijkheid. Dit levert grote problemen op voor de mexicaanse groeicapaciteit. Door de verwaarlozing van de kleinschalige landbouw moet steeds meer voedsel worden geïmporteerd. Wanneer voedsel als een noodzakelijke import-goed wordt beschouwd en de totale importen nu in een jaar tijd met de helft verminderen is er steeds minder ruimte voor de import van strategische goederen.

De bedoeling is om de handelsbalans structureel te verbeteren. Men slaagt daar niet in: ten eerste zorgt slechts de groei van de olieexport voor toenemende opbrengsten. Het mexicaanse exportpakket wordt daardoor steeds eenzijdiger met een olie aandeel van 65 procent in 1985. Daarnaast staat de exportpositie van de exporteurs onder druk door het stijgen van de kosten als gevolg van inflatie. Bovendien moeten de exporteurs steeds meer concurreren met het buitenland nu de handel, ook weer onder druk van het IMF, wordt geliberaliseerd. Op korte termijn zal dit de exporteur of potentiële exporteur afschrikken. Tenslotte is de exportindustrie in het algemeen importintensief. Importbeperkingen zullen niet alleen de exporteur ontmoedigen, maar de vraag is of er vervangende goederen binnen México te vinden zijn. Aan imports substitutie is na 1970 nauwelijks meer iets gedaan en de bestaande strategische sectoren zijn volledig bezet. De externe financiële positie verbetert wel door het wegwerken van het handelsbalanstekort. De regering is in staat om de mexicaanse liquiditeit weer wat te herstellen. Het gevaar voor een bankroet is voor korte tijd geweken. Toch blijft het met de betalingsbalans droevig gesteld. Omdat de handelsbalans nauwelijks een overschot laat zien kan er niet worden afgelost op de buitenlandse schuld. Deze loopt onder de la Madrid op tot meer dan 100 miljard, ongeveer 60 procent van het bruto nationaal produkt.

Om de uitgaven aan de enorme buitenlandse schuld te financieren wordt gezocht naar nieuwe leningen. Deze zijn moeilijk te verkrijgen door een internationaal wantrouwen jegens México. Het financieel beleid staat daarom meer in het teken van een herstructurering van de internationale schulden. Daarmee wordt het probleem steeds meer naar de toekomst geschoven. Geschraagd kunnen we stellen dat het streven naar een inkomensherverdeling onder Echeverría en de economische groei onder Portillo is gefinancierd met buitenlandse middelen. Beiden zagen het oplopen van de buitenlandse schuld als een probleem voor de toekomst. Het accent bij de regering van de la Madrid ligt, misschien noodzakelijkerwijs, wel op het verbeteren van de externe onevenwichtigheden. Alleen dan kan de overheersende invloed van het IMF en het internationale

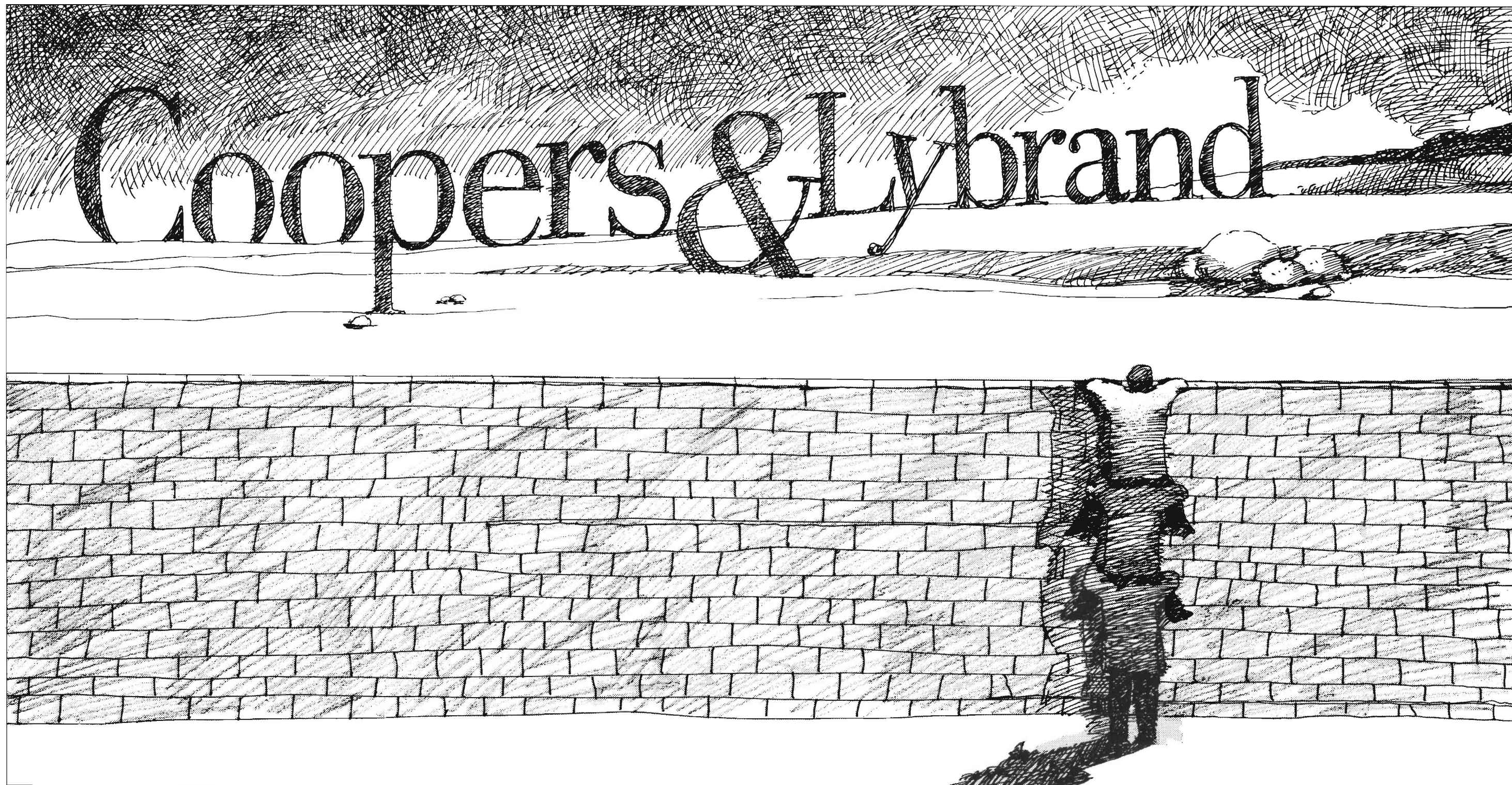
Olie export: hoop voor México in 1980

bankwezen verminderen en weer een nationaal beleid worden gevoerd. Toch is het de vraag of er onder de la Madrid een sprake is van een structurele oplossing voor de problemen. Nu zal México voorlopig nog worden geregeerd door de internationale financiers. Deze externe beperking sluit economische groei en inkomensherverdeling voorlopig uit.

De nieuwe president Salinas de Gortari, aangewezen door de la Madrid, staat net als zijn voorganger bekend om zijn technocratische inslag. Vooral de financiële externe problematiek zal ook bij hem prioriteit hebben. Mexicanen verwachten daarom een voortzetting van het internationalistische beleid van de la Madrid. Of deze president de financiële toestand van México daadwerkelijk kan verbeteren moet worden afgewacht. In ieder geval krijgt hij steeds meer te maken met sociaal-economische en vooral ook politieke problemen. Deze de recente politieke en economische ontwikkelingen worden in de volgende Rostra verder toegelicht.

Stijn van der Krogt

Deze artikelen zijn geschreven naar aanleiding van een stage in México, van juli '88 tot februari '89. Doel van de stage was het schrijven van de doctoraalscriptie ontwikkelingseconomie. Door te participeren in een onderzoek van het economisch instituut aan de Universiteit van Guadalajara kreeg de auteur niet alleen te maken met zuiver economische vraagstukken maar ook met de politieke en sociale actualiteit van een land met extreme rijkdom en armoede, México.

VOOR WIE IN TEAMWORK GELOOFT, LIGT ER EEN MOOIE TOEKOMST IN HET VERSCHIET.

Bij Coopers & Lybrand geloven we onvoorwaardelijk in samenwerking. Dat is geen holle frase, dat is in ons metier een pure noodzaak. Want accountancy betekent naast controleren ook adviseren.

Immers, wanneer er sprake is van een gevarieerd cliëntenbestand, doen zich verschillende problemen voor. Complexe vragen veelal, die een team van deskundigen behoeven om ze te beantwoorden. Een solist zou zich op onderdelen stuklopen. Zo'n team kan bestaan uit experts van verschillende Coopers & Lybrand disciplines, bijv. accountants, belastingadviseurs of management-consultants.

Bent u ook overtuigd van bovenstaande opvatting,

dan zou de toekomst er wel eens rooskleurig uit kunnen zien.

Coopers & Lybrand Nederland vormt een belangrijk onderdeel van de wereldwijde organisatie Coopers & Lybrand (International). Met vestigingen in Amsterdam, Eindhoven en Rotterdam.

Aldaar is ons er alles aan gelegen, aspirant-accountants vanaf de start te begeleiden en een stevige opleiding te geven. Wij geloven in de filosofie, dat een solide onderbouw noodzakelijk is om onze gevarieerde cliëntenkring optimaal te bedienen. Bovendien schept een dergelijke basis de beste mogelijkheden om binnen een organisatie vooruit te komen. Wie goed is gaat snel bij C&L. Zonder te soleren

overigens, want wij beschouwen samenwerking, of zo u wilt, teamwork als een groot goed. Rest ons nog te zeggen dat er voor uitblinkers met internationale aspiraties kansen liggen.

C&L zoekt reeds nu contact met studenten bedrijfs-economie, NIVRA tot algemeen deel of HEAO-RA.

Wij geloven, dat mensen er wijs aan doen zich in een vroeg stadium op de toekomst te oriënteren.

Coopers & Lybrand Nederland
Accountants

Amsterdam - Eindhoven - Rotterdam

Ik wil meer weten over Coopers & Lybrand. Stuur mij daarom de:
 Gedrukte bedrijfsbrochure Audio-cassette Diskette IBM PC compatible

Naam : _____

Adres : _____

Postcode : _____ Woonplaats: _____

Telefoon : _____ Leeftijd: _____

Studierichting: NivRA (tot alg.deel) Postdoctoraal Accountancy

HEAO-RA Overig t.w. _____

Bedrijfs-economie

Afstudeerjaar: 1989 1990 na 1990

Coopers & Lybrand Nederland t.a.v. mevrouw A.G. van der Goes,
Antwoordnummer 3037, 3000 WB ROTTERDAM.

AKZO houdt niet zo van controleurs

Chemie wil eigen verantwoordelijkheid

"Traditioneel heeft de chemische industrie altijd veel aandacht besteed aan de veiligheid, thans wordt er aan gewerkt om ook de zorg voor het milieu op een gelijk plan te brengen". Zo'n uitspraak, geciteerd uit een brochure van chemiegigant AKZO, doet het tegenwoordig goed. Er lijkt bij de chemie-bedrijven de laatste jaren echter daadwerkelijk het nodige te gebeuren op het gebied van milieuzorg. Ingenieur Wouter Wuyster is milieucordinator bij AKZO Zout Chemie te Rotterdam. Naar zijn mening loopt de chemische industrie voorop wat betreft reductie en recycling van afval. Dit gegroeide milieubesef zou een streng controlerende overheid overbodig maken: "We willen ons zelf controleren".

AKZO Zout is producent van een groot aantal chemische grondstoffen voor andere industrien. Al deze grondstoffen zijn via chemische processen gewonnen uit chloor en natronloog die op hun beurt weer zijn ontstaan door bewerking van zout. Automatisch gevolg van deze chemische procesgang is dat afvalstoffen ontstaan. Jarenlang is hier niet zo veel aandacht aan besteed: "Als je twintig jaar geleden een vloeistof kwijt moest, dan zette je met afgaand tij gewoon een sluis open."

Mentaliteitsverandering

Die aandacht voor milieuzaken is volgens Wuyster pas in de tachtiger jaren aanmerkelijk gegroeid. Er zijn een aantal zaken die hieraan ten grondslag liggen. Een belangrijke reden is dat het aan strenge wetgeving lang ontbroken heeft. "Grote industrien zijn in wezen immoreel, die doen alles zolang ze maar binnen de wet blijven. De initiatieven voor milieuzorg zijn ook niet uit de industrie gekomen." Milieurampen zoals die zich de laatste jaren hebben voorgedaan hebben hun uitwerking ook duidelijk gehad. Een bedrijf als AKZO heeft geen enkele behoefte aan rampen van het niveau Sandoz of Bophal. Rampen als deze zijn funest voor het imago van de gehele bedrijfstak. Milieuzorg is alleen al daarom vereist om het vertrouwen van de bedrijfsomgeving op peil te houden (brengen) en is zodoende onmiskenbaar ook een zaak van public relations. Wuyster merkt dat er zich de laatste tijd ook een fundamentele mentaliteitsverandering heeft voorgedaan. Het zou tegenwoordig niet meer een puur bedrijfsmatige keuze van AKZO zijn om zich met het milieu en de omgeving bezig te houden. "Zowel de directie als de rest van de organisatie raken doordrongen van het feit dat milieu objectief gezien een belangrijk aspect is."

Greenpeace

De grote chemiebedrijven worden naar Wuysters mening onterecht door heel veel mensen als zondebok voor de huidige milieu-problemen gezien. "Het grootste probleem vormen nu sommige kleine bedrijfjes, zoals drukkerijtjes en garages, en de huishoudens." Aktiegroepen die bij AKZO-Zout aan de deur komen, dienen daarom genformeerd te worden. "Laatst hoorden we het gerucht dat Greenpeace ons wilde 'overvallen'. Er zijn dan nog mensen in het bedrijf die hun mouwen opstropen en ze te lijf willen gaan. Maar dat is het laatste dat je moet doen, camera's staan al klaar, daar zitten ze op te wachten. De beste strategie is om een aktiegroep dan gewoon binnen te halen en ze te vertellen waar je mee bezig bent. We hebben niets te verbergen."

"Ik kom sowieso graag met aktiegroepen in contact. Vooral met Natuur en Milieu, de overkoepelende milieu-aktiegroep is het goed zaken doen. Voorzitter is Lucas Reynders, zo'n beetje de milieugoeroe van Nederland. Dat is een heel realistische vent die goed op de hoogte is en z'n hersens goed bij elkaar heeft. Natuur en Milieu is een aktiegroep die veel gebruik maakt van de lobby-methode, dit is naar mijn mening ook de enige juiste methode om te maken dat je gehoord wordt."

Milieuzorgsysteem

De tijd die een bedrijf als AKZO-Zout kwijt is aan milieu-gerelateerde bezigheden is immens. Productiemensen zijn de helft van hun werktijd bezig met milieuzaken. De reden hiervoor is het volgens Wuyster bemoeizuchtige beleid van de overheid. "Voortdurend moeten we ambtenaren van de gemeentelijke en vooral de provinciale overheid te woord staan. Dat begint al als wij besluiten tot investering in een bepaaldezuiveringsinstallatie. Dan kijken ze over je schouder mee of je wel de

beste koopt. Ze controleren verder of die installatie überhaupt wel geplaatst wordt n of je je wel aan de normen houdt. Tenslotte moeten we zelf overschrijdingen aangeven bij de milieupolitie, die willen dan ook heel precies weten wat er aan de hand is. Daar ben je ook weer een hele dag aan kwijt. Er zijn veel te veel regeltjes en tijdrovende procedures en er zijn daarnaast te weinig ambtenaren om alle, sinds de zeventiger jaren vastgestelde, voorschriften te controleren. De overheid onderkent overigens dat zij zich in haar functie als controleur te veel met ons bemoeit." Het bedrijfsleven is met een alternatief gekomen, dat een controlerende overheid overbodig zou maken, het milieuzorgsysteem. Bedrijven voeren een systeem in dat gericht is op het zelf beheersen en controleren van de milieubelasting die het gevolg is van de bedrijfsactiviteiten. De verantwoordelijkheid ligt op deze manier bij de bedrijven die hun eigen bedigde controleurs zouden kunnen aanstellen. Aan de overheid wordt enkel eens in de zoveel tijd gerapporteerd over de hoogte van de emissies en over eventuele bijzondere voorvallen. Een bedrijf als AKZO kan volgens Wuyster bij een dergelijk systeem oneidig veel efficiënter te werk gaan. "De overheid loopt toch altijd tegen de buitenkant van een bedrijf aan te kijken. Ze zou nooit zo veel deskundigheid in huis kunnen halen zodanig dat ze de fabriek net zo goed kent als wij. Het is overigens ook helemaal niet uniek dat bedrijven zichzelf controleren. Ook voor de veiligheidsinspectie loopt iets dergelijks."

Het struikelblok voor invoering van de milieuzorgsystemen is vooraansnog de rapportage. De overheid eist de garantie dat de opgegeven emissiegrootte overeenkomt met de werkelijke. De industrie heeft de laatste decennia nou eenmaal niet bepaald aanleiding gegeven tot onbegrensd vertrouwen en de overheid doet er goed aan de vermeende mentaliteitsverandering binnen het bedrijfsleven met enige korreltjes zout te nemen.

Onkunde

Als controleur zou de overheid al fors tekort schieten. Echter ook de regulerende activiteiten van de overheid getuigen volgens eigenlijk het hele bedrijfsleven (sla er een willekeurig werkgeverskrantje op een willekeurige datum op na) voor een surplus aan onkunde en starheid. Wuyster: "Het is AKZO-beleid om als dat nodig is meer te doen dan wettelijk voorgeschreven is. Het is alleen erg jammer dat dit niet door de overheid gestimuleerd wordt. Als wij vijf kilo mogen lozen en we lozen maar n kilo, dan wordt de norm in de volgende

vergunning minder dan n kilo. Een ander voorbeeld is het probleem van de CFK's die in koelkasten en spuitbussen zitten. Een goed alternatief is dimethylether, waarvoor we nu een nieuwe fabriek bouwen. Daarbij worden door de overheid hele strenge eisen gesteld aan de emissies in de lucht. Ze hebben kennelijk niet goed door dat het nou juist de bedoeling is van drijfgas dat het in de lucht terecht komt."

Efficiency

Wuyster bekijkt dingen vanuit het oogpunt van de AKZO-Zout-vestiging in Rotterdam. De heer Verhulst is van de afdeling 'Safety and Environmental Protection' van de holding in Arnhem. Naar zijn mening wil de overheid veel te veel tegelijk op het gebied van milieu: "Wij gaan sowieso uit van het principe 'de vervuiler betaalt'. De manier waarop wij nu onze milieuvorzieningen moeten treffen is echter nogal inefficint. Je moet onderscheid maken tussen procesgeïntegreerde verbeteringen en 'end of pipe-solutions'. Bij de huidige voortschrijding van het mi-

lieubeleid moeten we steeds meer 'end of pipe-solutions' toepassen, dat is weggegooid geld. Je kan veel productiever investeren in research naar schonere productieprocessen." Uit bedrijfseconomisch oogpunt heeft Verhulst hierin ongetwijfeld gelijk. Wat echter niet over het hoofd moet worden gezien is dat een te trage terugloop van de diverse emissies van ondermeer de chemische industrie er toe leidt dat binnen afzienbare tijd serieus onherstelbare schade aan het milieu zal zijn toegebracht. De fout dat de problemen te laat onderkend zijn kan deels bij de industrie gelegd worden, men boet nu min of meer voor de kortzichtigheid die lang aan de dag is gelegd.

De Vereniging voor Nederlandse Chemische Industrien ((VNCI) weet naar aanleiding van de milieuproblematiek weinig mr naar buiten te brengen dan dat we als Nederland pertinent niet voorop moeten lopen met ons milieubeleid. Men is bang dat de concurrentiepositie van de Nederlandse chemie zeer te lijden zal hebben van een wetgeving die strenger is, en dus

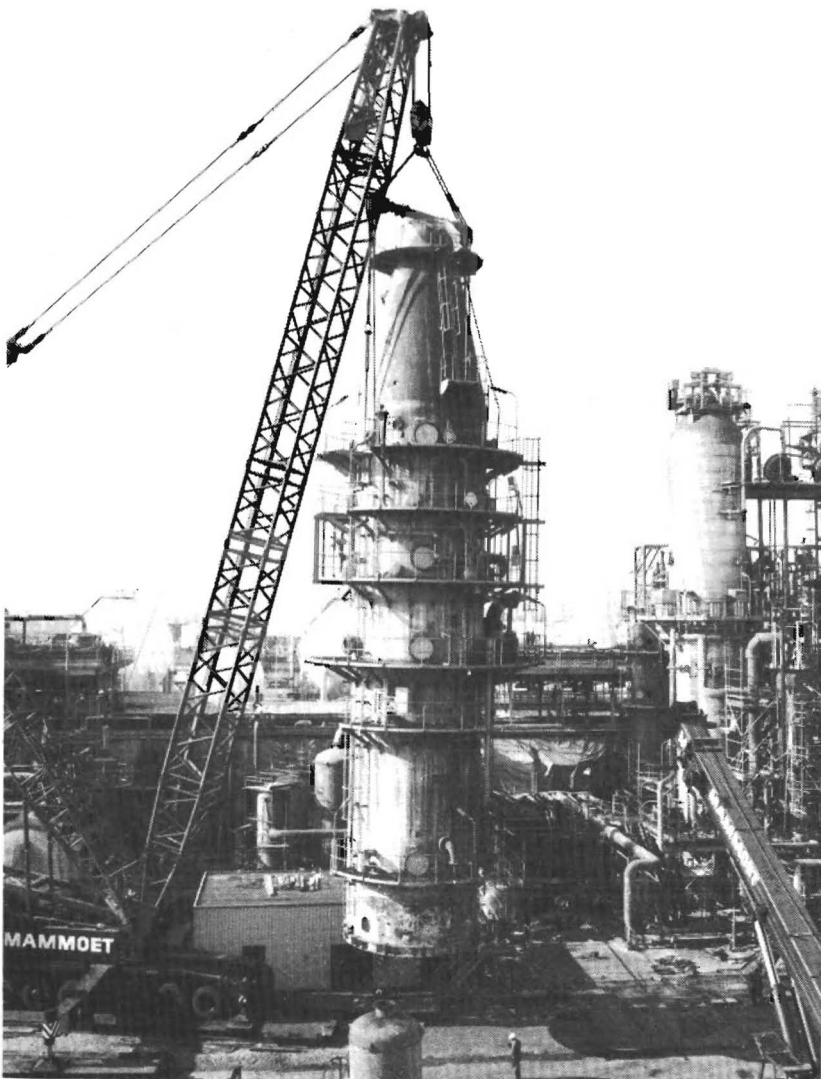
meer milieuvorzieningen van de Nederlandse bedrijfstak eist, dan in de rest van Europa. Kleinjan van het VNCI: "Het is een politiek afwegingsproces of je kiest voor een schoon milieu of voor werkgelegenheid." De milieu-econoom Opschoor noemde een dergelijke reactie 'de retoriek die elke belangenorganisatie in zich heeft' (zie vorige Rostra). Eenaardig detail is verder dat AKZO er bij monde van Verhulst op zich ook niet overdreven veel waarde hecht dat Nederland een van de voorlopers is met z'n milieubeleid. "Onze grote concurrentie zit in landen als Duitsland en de Verenigde Staten, dat zijn inderdaad net die landen waar de milieuwetgeving over het geheel genomen op even hoog peil staat als in Nederland. Pas als we in Nederland zeer langdurig voorop blijven lopen zouden we in de problemen kunnen komen."

Overlegstructuur

De teneur bij de chemische industrie is duidelijk. Men wil, ook wat betreft milieuzaken, af van een bemoeizuchtige overheid. De overheid is weliswaar terecht bezorgd, milieubeleid kan echter veel efficiënter en effectiever. Volgens Wuyster "heeft de overheid geen enkel gevoel voor hoofd- en voor bijzaken en heeft ze er geen idee van wat dingen kosten en hoe lang het duurt voordat een project voltooid is." Volgens Kleinjan moeten we toe naar de situatie van overleg tussen overheid en bedrijfsleven, de hiërarchische lijnen zouden moeten worden aangepast. Samen heb je meer kennis en kan je beter zien wat technisch haalbaar is. "Het tegenwoordige beleid van Nijpels is grotendeels gestoeld op 'politieke wensdromen'."

De chemie zegt z'n verantwoordelijkheden te kennen. Tot op zekere hoogte is dit, alles in aanmerking genomen, een redelijke veronderstelling, al zouden er alleen maar pragmatische overwegingen achter zitten. De milieuzorgsystemen zijn, met de nodige garanties omgeven, heel redelijk haalbaar. Er mag echter niet van uitgegaan worden dat de chemie zonder een stimulerende en regulerende overheid een voldoende grote milieu-inspanning verricht om tot de benodigde reductie van emissies te komen. De return on investment van de gemiddelde milieu-investering zal nou eenmaal altijd hopeloos achterblijven bij die van de gemiddelde supervezel. ■

*Mark van der Veen
Jacco Knotnerus*

Een kritische student

Klachten over de studie economie aan de U.v.A zijn niet zeldzaam. Overvolle collegezalen, weinig gemotiveerde docenten en een slechte organisatiestructuur zijn veel gehoorde kritiekpunten. Carsten Grothe studeerde zowel economie in Duitsland als aan de U.v.A. Na zijn kandidaatsexamen in '86 in Berlijn te hebben gehaald volgde hij een jaar onderwijs aan de Jodenbreestraat om vervolgens vanaf het studiejaar '87-'88 zijn studie voort te zetten aan de Universiteit van Bonn. Op het moment is hij daar studentassistent bij prof. Hildenbrand (hoogleraar evenwichtstheorie).

Waarom ben je teruggegaan naar Duitsland?

Dat had twee redenen. Ten eerste kreeg ik raar genoeg geen vrijstelling van de Propedeuse. Ik had geen zin om zoveel vakken over te doen. Ten tweede viel de universitaire cultuur me erg tegen."

Wat is je voornaamste kritiek op onze faculteit?

Mijn kritiek betreft niet alleen de faculteit maar de universiteit als geheel. Literatuur speelt de voornaamste rol bij het wetenschappelijk onderzoek, toch schieten de bibliotheken tekort in hun aanschafbeleid en in het beheer van de collectie. Om "The New Palgrave" (economische encyclopedie) in te zien, moet je naar de openbare bibliotheek, daar is het trouwens ook rustiger.

Verder heb ik kritiek op het onderwijs. In Duitsland is dat beter verzorgd. Daar bestaat een hoorcollege niet domweg uit een samenvatting van de verplichte literatuur. De docenten geven hun eigen visie op de stof. Door duidelijk te maken hoe en waarom zij zich met de theorieën bezig houden brengen zij hun enthousiasme over.

Een academische opleiding moet kritische studenten voortbrengen. Contact en gedachtenuitwisseling onderling zijn hiervoor een voorwaarde. Ik vond het erg jammer dat er aan de U.V.A. weinig contact is tussen de economiestudenten. In Duitsland "leef" je aan de faculteit: je volgt er onderwijs, studeert er in de bibliotheken en je eet er al discussiërend met vrienden. Er wordt veel in groepjes gestudeerd.

Tenslotte vind ik het onderwijs aan de U.v.A. slecht georganiseerd. Het overkwam me dat ik de verplichte literatuur pas twee weken voor het tentamen te pakken kreeg."

Hoe ziet de opbouw van de studie er uit in Bonn?

De eerste twee jaren bevatten verplichte stof en komen ongeveer overeen met het vroegere kandidaatsexamen in Nederland. Daarna volg je vijf jaar lang vijf verschillende vakken waarvan er drie verplicht zijn. De andere twee vakken bestaan uit het vak bedrijfseconomie en een keuzevak. Het vak bedrijfseconomie kan indien

het zelf bijhouden. In Bonn zijn de colleges niet zozeer op de beroepspraktijk als wel op de onderzoekspraktijk gericht, waar ik het helemaal me eens ben."

Wordt er van de studenten verwacht dat ze meedenken over de literatuur?

Tijdens de werkcolleges wordt daar vrij veel aandacht aan besteed. Bij het microeconomische vak evenwichtstheorie-alloca-tieeler bijvoorbeeld worden de studenten opgedeeld in groepjes die samen de stof moeten voorbereiden. Elke week moet dan een persoon uit n groep een voordracht houden over de opgedragen literatuur. Van te voren is niet bekend welke groep aan de beurt komt (dit wordt door de dobbeksteen bepaald). Hierdoor wordt iedereen gedwongen actief mee te doen en tegelijkertijd de verbale ontwikkeling gestimuleerd. Er zijn dan ook veel goede en felle discussies over de stof. In Duitsland wordt je door je medestudenten niet scheef aangekeken als je een opmerking maakt.

Hoe is het contact tussen studenten en docenten?

Het contact is misschien minder persoonlijk dan aan de U.v.A. Docenten zijn echter altijd bereid om dingen uit te leggen en behandelen je als gelijkwaardige gesprekspartner op het vakgebied. Het doceren en alles wat daarbij hoort, is voor hen geen vervelende bijzaak."

Is Bonn een bruisende bron van discussie? Studenten in Duitsland zijn in het algemeen mondiger. Er zijn vrij veel discussiegroepjes die zich zelfstandig met proble-

In Duitsland wordt je niet scheef aangekeken als je een opmerking maakt.

gewenst vervangen worden. Voor de drie verplichte vakken worden er twee semesters verplichte en twee semesters keuzevakken onderwezen. Voor elk vak wordt uiteindelijk n groot tentamen afgenomen. Wat dat betreft zie ik het liever zoals op de U.V.A. waar de stof over meer tentamens verdeeld is. Uiteindelijk studeert iedereen als algemeen econoom af. Voor bedrijfseconomie moet je naar een andere faculteit gaan. Toch is het zo dat als je naast het vak bedrijfseconomie ook je keuzevak bedrijfseconomisch invult je een goede kans hebt om bij een bedrijf aan de slag te komen".

Is er veel aandacht voor de praktijk van de gedoeerde vakken?

Het is niet het doel van de colleges maar het komt regelmatig zijde- lings aan bod. Er wordt van de studenten verwacht dat ze

men van de economisch en onderwijspoli-tiek bezighouden. De animo voor de gastcolleges die twee maal per week gehouden worden, is echter ook hier niet spectaculair. Vergeleken met Amsterdam zijn meer studenten actief in verenigingen die meestal sterk politiek getint zijn."

Hangt Bonn een bepaalde theoretisch- politieke stroming aan?

Wat de theorie betreft verschilt dat duidelijk van docent tot docent. De universiteiten hebben over het algemeen wel een politieke kleur. Zo staan de universiteiten in Berlijn en Bremen als vrij links bekend, terwijl Bonn een wat konservativer gezicht heeft. Toch is dit laatste niet duidelijk merkbaar in het onderwijs. Dit zou ik ook geen gezonde situatie vinden."

Is de economiestudie in Duitsland net zo in trek als in Nederland?

Ja zeker, de toename van het aantal studenten heeft al tot de nodige problemen geleid. In Berlijn was de toestand zo onhoudbaar dat er dit jaar het hele eerste semester gestaakt is. In Bonn is de situatie minder ernstig omdat de studie aan onze faculteit de reputatie heeft bijzonder moeilijk te zijn zodat de aanwas hier minder groot is.

Is jouw interesse voor de economie ingegeven door maatschappelijk idealisme?

Aanvankelijk wel, ik begon met het bestuderen van het werk van Marx. Momenteel heb ik meer belangstelling voor zuiver theoretische vraagstukken op het gebied van de evenwichtstheorie. Ik hoop echter dat onderzoekers die zich met praktische problemen bezighouden deze resultaten kunnen gebruiken."met praktische pro-

blemen bezighouden deze resultaten kunnen gebruiken."

Wat wil je later met je studie gaan doen? Ik hoop over anderhalf jaar af te studeren. Het accent van mijn keuzevakken zal liggen op het gebied van de microeconomie en de kwantitatieve vakken zoals econometrie. Daarmee wil ik later ook doorgaan. Ik denk vooral aan het verrichten van onderzoek. Misschien wil ik ook wel gaan promoveren.■

Raoul Leering

De Gave Gods

Eind 1988 verscheen het boek "De Gave Gods" geschreven door de heren Noordegraaf en Valk. Noordegraaf is hoogleraar economische geschiedenis aan onze faculteit. Het boek bevat een studie naar de reactie van "mens en samenleving in demografisch, economisch, politiek, cultureel en algemeen maatschappelijk opzicht op de pest". Dit voor wat betreft "de mens en samenleving" in de provincie Holland gedurende de periode 1450-1668.

Aan het begin van het boek wordt de hypothese gelanceerd, dat de pestepidemie de maatschappij verregaand heeft ontwricht. Dat heeft zo'n diepe indruk in het collectief bewustzijn achtergelaten dat hedentendage het woord pest nog steeds een extreem negatieve bijklank heeft.

Van het begin van het onderzoek rezen er direct al problemen. Het zijn problemen die inherent zijn aan historisch onderzoek.

De onzekerheid omtrent de juistheid van de bronnen en de juiste interpretatie van die bronnen. Zijn de beschrijvingen in de bronnen wel een juiste weergave van de werkelijkheid. In concreto, als er over pest gesproken wordt, is er dan wel sprake geweest van pest? Hebben de schrijvers de slachtofferaantallen ten gevolge van de pest niet overdreven?

De geringe medische kennis van de toenmalige mens maakt het mogelijk dat verschillende ziekten door elkaar zijn gehaald. Voor het onderzoeksdoel was het echter van niet al te groot belang. Alleen bestaat de mogelijkheid dat een eventuele maatschappelijke ontwrichting ten onrechte aan de pestbaciil wordt toegekend. Onderzocht wordt nu de reactie van mens en samenleving op wat toen pest werd genoemd.

De mogelijkheid dat de slachtofferaantallen overdreven zijn geeft daarentegen meer problemen. Er bestaat daardoor de mogelijkheid dat aan de pest ten onrechte een verwoestende kracht wordt toegekend. De schrijvers hebben geprobeerd zo goed mogelijke schattingen te maken.

Het probleem met de interpretatie van de bronnen betreft de vraag in welke context die geplaatst moeten worden om tot een juiste reconstructie van de werkelijkheid te komen.

De bovenstaande problemen worden alle door de schrijvers behandeld en dat getuigt naar mijn mening van een gezonde dosis zelfkritiek. Een andere vraag is echter of het überhaupt mogelijk is op grond van geschreven bronnen tot een juiste reconstructie van de werkelijkheid te ko-

men? Een negatief antwoord zou ieder geschiedkundig onderzoek echter onzinnig maken.

vlo

Omtrent de pestepidemie is nog veel onbekend. Men weet niet hoe het ontstaat en wat de reden is geweest voor het verdwijnen. In de pogingen het ontstaan te verklaren zijn twee kampen ontstaan. Een die de mensenvlo als veroorzaker aanwijst en een ander die de rattenvlo noemt. Voor beide theorieën ontbreekt echter overtuigend bewijs.

Hetzelfde doet zich voor bij de pogingen het verdwijnen van de pestepidemie te verklaren. Een mogelijke verklaring vormt het tot stand komen van een centraal bestrijdingsbeleid na 1650. Er is echter een fundamenteel probleem dat iedere poging het verdwijnen of het ontstaan van de pestepidemie te verklaren, de das om doet. Dat is dat de pestbaciil in het verleden wel eens heel andere eigenschappen gehad kan hebben dan tegenwoordig.

grote lijn

Bij de bespreking van de reactie van mens en samenleving op de pest proberen de schrijvers door het aanhalen van voorbeelden uit verschillende bronnen tot algemene conclusies te komen. Dat blijkt moeilijk. De schrijvers blijven veelal op het concrete niveau van de feiten hangen en als zij proberen dit te ontstijgen wordt er met klem bijgezegd dat er nu gespeculeerd gaat worden. Die angst om te speculeren leidt er toe dat er geen duidelijke lijnen in het verhaal ontstaan zijn. Een integraal beeld van de reacties in de samenleving op de pestepidemie ontbreekt daardoor of wordt vertroebeld.

Het blijkt ook niet mogelijk de hypothese dat de pestepidemie tot een ontwrichting

van de maatschappij heeft geleid te bewijzen. De gevolgen van de pest waren nooit zo ingrijpend dat ze leidden tot algehele chaos of een machtsvacuum. Dat het bewijs voor de hypothese niet te leveren valt is niet zo vreemd als men bedenkt dat de zeventiende eeuw de "Gouden eeuw" van de provincie Holland was. Het zou nogal onwaarschijnlijk zijn dat een opbloeiende economie samenging met een door pest ontwrichte maatschappij. Het is daarentegen wel een verdienste van de schrijvers dat met het onderzoek het rooskleurige beeld dat er van "Holland" in de zeventiende eeuw bestaat wordt genuanceerd.■

P. van der Mech

De Gave Gods, L. Noordegraaf en G. Valk, uitgeverij Octavo, 1988.

Studenten tegen apartheid

Op 19 april 1989 organiseert de werkgroep studenten van het Comité 'Shell uit Zuid-Afrika' een discussie- en informatiemiddag op de Universiteit van Amsterdam. De bijeenkomst is gewijd aan de volgende thema's: waarom zijn economische sancties noodzakelijk voor het opheffen van de apartheid in Zuid-Afrika? En: op welke wijze kunnen we in het westen de zwarte anti-apartheidsbeweging het best ondersteunen? Spreker is onder andere Klaas de Jonge van de Stichting Onderzoek Multinationale Ondernemingen (SOMO).

Tevens dient de middag als voorbereiding op de grote geweldloze spektakel-blokkade die op 20 en 21 april bij het Shell-laboratorium in Amsterdam-Noord zal plaatsvinden.

Het Comité roept alle studenten op om naar deze middag te komen.

Plaats: Oudemanhuispoort, Oude Zijds Achterburgwal, Amsterdam.

Zaal: D108. Tijd: 13.00-17.00 uur.

De Afrekening

'The Reckoning'

David Halberstam, Bantam Books 1987.

De economische schokken, die de oliecrises de westerse wereld tobrachten en de Japanse verovering van grote delen van stagnerende westerse markten zijn bepalend voor onze actuele economische situatie. David Halberstam, die grote analytische vermogens aan een meeslepende verteltrant paart, geeft in zijn boek een fascinerend beeld van deze ontwikkelingen. Hij doet dit door de geschiedenissen van twee automobielbedrijven, Ford en Nissan, uitgebreid te beschrijven. Niet alleen heeft hij de beschrijving van een bepaald tijdperk aan de studie van twee grote ondernemingen opgehangen, maar binnen deze bedrijven zijn het de mensen die de geschiedenis maken. De geschiedenis van de twee concerns wordt verteld door bepaalde personen, die een bepaalde rol gespeeld hebben, op de voet te volgen. Op deze manier doet zijn boek eerder aan een roman dan aan een economieboek denken.

Ford

Economische geschiedenis loopt zo parallel aan de geschiedenis van personen. Helden en schurken bestaan er in dit boek echter nauwelijks. Dezelfde persoon kan alternerend een positieve en een negatieve rol spelen, afhankelijk van zijn houding tegenover vernieuwingen. De concernpolitiek en vooral de interne verhoudingen binnen de grote ondernemingen zijn volgens Halberstam vaak van cruciaal belang om het functioneren van een bedrijf te doorgronden. Sommige individuen kunnen daardoor tot grote hoogten stijgen, terwijl anderen daarentegen hun plannen gedwarsboomd zien en soms gedwongen worden te vertrekken.

De geschiedenis van Ford gaat terug tot 1901 toen Henry Ford zijn eerste automobielen produceerde. Tot aan 1925 loopt de geschiedenis van de automobielenindustrie parallel met de geschiedenis van Ford en daardoor van Henry Ford I, die tot het einde van de Tweede Wereldoorlog zijn stempel op het bedrijf gedrukt heeft. De enorme expansie van de Amerikaanse automobielenindustrie in de jaren 20 is vooral het gevolg geweest van de enorme expansiedrift van Henry Ford I, die steeds maar weer nieuwe grotere plants bouwde, waarmee de kosten verlaagd en de omzet verhoogd werden. Geholpen door de Tayloristische management methoden werd de automobielenindustrie van een voornamelijk ambachtelijke bedrijfstak in een grootschalige industrie herschapen. Een proces, waarmee de Verenigde Staten ver op Europa voorlagen en dat zij ook naar de Europese landen exporteerden. Om genoeg arbeid aan te kunnen trekken, introduceerde Henry Ford I de '5 \$ dollar working day' in 1913, wat een absolute doorbraak op het loonfront betekende.

Echter, zoals in dit boek wel vaker wordt beschreven, een initiële voorsprong kan al

gauw in een achterstand ontaarden, als men te lang aan eenmaal succesvolle methoden blijft vasthouden. Hiervan vormt Henry Ford I het eerste voorbeeld. Nieuwe technische uitvindingen, zoals schokbrekers, werden niet of heel laat geïmplementeerd in de Ford automobielen en ook in de groeiende behoefte van de Amerikaanse producent aan produktdifferentiatie werd door Ford niet voorzien. Daardoor verloor het bedrijf zijn eerste plaats definitief aan General Motors. De nadelen van de grootschalige productie gericht op kostenreductie kwamen ook al snel aan het licht. De arbeidsdiscipline binnen de fabrieken kon vaak alleen maar door middel van de meest brute fysieke intimidatie afgedwongen worden, waarbij Ford er niet voor terugschrok om zijn eigen werknemers te bespioneren. De eerste pogingen tot vakbondsvorming werden zo in de kiem gesmoord. Gedurende de jaren 30 werden door sommige lokale bonden de eerste successen op het vakbondfront bereikt. Geholpen door de New Deal politiek van president Roosevelt werden de vakbonden en vooral de United Auto Workers een machtsfactor van betekenis. Ook voor zijn onmiddellijke omgeving was Henry Ford I echter meedogenloos en zijn aangevoerde opvolger Edsel Ford stierf een vroegtijdige dood onder zijn bewind. Het feit dat de Edsel, het in de jaren 50 geïntroduceerde model, een grote mislukking werd, betekende ook al geen eerherstel voor deze ongelukkige telg van de Ford dynastie.

Japan

In Japan poogden de Amerikaanse overwinnaars, gepersonificeerd in generaal MacArthur, het oude feodale Japan in een moderne industriestaat te herscheppen. De macht van de oude Zaibatsu werd gebroken en het recht op vrije vakbonden

werd ingevoerd. Het land was echter enorm verarmd en de inflatie was huizenhoog, mede gevoed door grote overheidstekorten, terwijl er nauwelijks in Japan's wederopbouw geïnvesteerd werd. De vrijheid was echter van korte duur. Al in 1948 werden op Amerikaans verzoek de kredietteugels aangehaald en de Zaibatsu weer in het zadel geholpen. De opkomende macht van de vakbonden werd gesmoord door de grote bedrijven, die daar hun bedrijfsvakbonden voor in de plaats zetten. Deze episode in de Japanse geschiedenis wordt door Halberstam uitgebreid beschreven aan de hand van de op- en neergang van zowel een vakbondsleder als de leider van de nieuwe bedrijfsvakbond van Nissan. Door zijn aandeel in het bedwingen van de grote Nissan staking van 1954 krijgt hij een dominante positie binnen het bedrijf. De vakbondsmacht is echter nauwelijks een zegen voor de werknemers, wiens doen en laten nauwkeurig door de vakbondskaders wordt gevolgd. Het Spartaanse, monetaire regime en de beteugeling van de vakbonden leggen de basis voor het Japanse economische herstel. De hoge opleidingsgraad van de Japanse bevolking en de nadruk die er op de technische opleidingen wordt gelegd, zorgen voor een groot aanbod van Japanse ingenieurs, die in de bedrijven ook de ruimte krijgen om hun ideeën gestalte te geven.

In tegenstelling tot de Amerikaanse automobielenbedrijven zijn de Japanners ook leergierig en bereid om nieuwe methoden, zoals mathematische methoden van kwaliteitscontrole door te voeren. De ironie in dit geval is, dat deze methode door een Amerikaan is ontwikkeld. Hij vond in Amerika echter geen gehoor voor zijn ideeën, maar werd door de Japanners warm onthaald. De fijne neus van de Japanners voor nieuwe ideeën en nieuwe uitdagingen werd waarschijnlijk gevoed door de allesoverheersende ambitie om een sterke industrieland te worden ten einde nooit meer zo'n smadelijke nederlaag te hoeven lijden als hen ten tijde van de Tweede Wereldoorlog was overkomen.

Jaren 60

De weerstand die er binnen de bedrijven bestond om grote investeringen te plegen werd overwonnen door de immense concurrentie, die de Japanners elkaar aandeden. Het Japanse concurrentiepatroon werd gedomineerd door de slag om het marktaandeel. Alleen degenen die genoeg capaciteit hadden konden deze slag winnen. Ditzelfde patroon domineerde ook bij de concurrentie om de exportmarkten, die eind jaren 60 losbarstte. De Amerikaanse automobielenproducenten waanden zich echter onaantastbaar. De schijnbaar einde-loze hoogconjunctuur van de jaren 50 en

60 wonden hen aan continue omzetsijgingen. In tegenstelling tot de expansie van de jaren 20, werd deze 'autoboom' niet gevoed door (relatieve) prijsdalingen van auto's, maar door continue prijsverhogingen. De stijgende levensstandaard stelde echter steeds meer Amerikanen in staat een eigen auto aan te schaffen. De lage benzineprijzen droegen daar ook hun steentje aan bij. Er werd echter nauwelijks in produkt- en procesverbeteringen geïnvesteerd in deze periode. Nieuwe vindingen, zoals voorwielaandrijving, die in Europa al lang gemeengoed waren geworden, werden niet in Amerikaanse auto's toegepast. De algemene filosofie was, dat de Amerikaanse consument voornamelijk in grote auto's geïnteresseerd was, en zich niet in een klein model zou willen vertonen. Dit kwam de autoproducenten ook goed uit, omdat zij de investeringen voor het ontwerpen van een kleine auto, die slechts geringe winsten zou opleveren, niet wilden riskeren. Er werden wel enkele kleine modellen ontworpen, maar dit waren slecht uitgevoerde versies van de grote auto's. Een andere kwaal van de Amerikaanse automobielfabrikanten, die uitgebreid belicht wordt, is het primaat van de financiële mahagers, dat zich na Wereldoorlog II langzamerhand vestigde. Henry Ford II, die na 1945 het roer van zijn grootvader overnam, was gedwongen om het eertijds zo glorieuze bedrijf, dat nu echter in een chaos veranderd was, weer op poten te zetten. Zijn grootvader had zich nooit om administratieve zaken bekommerd, en men wist dan ook van geen kanten hoe het concern er financieel voorstond. Een nieuwe generatie van 'controllers' veelal afkomstig van de Harvard Business School deed dan ook zijn intrede en veroverde langzamerhand steeds meer macht. De macht van de controllers werd alleen maar vergroot, toen Ford in de jaren 50 aan de effectenbeurs genoteerd werd.

De waarde van het Ford familiekapitaal werd nu bepaald door de beurswaarde van het aandeel, dat gebaat was bij zo groot mogelijke winsten. Ook de vakbonden konden door de jaarlijks hoge winsten hun looneisen ingewilligd krijgen en vormden zo deel van het systeem.

Machtsconflicten

De weinige enthousiaste ingenieurs, die het bedrijf nog kende, kregen geen ruimte om hun ideeën uit te voeren, omdat men bang was voor de kosten en risico's van dergelijke operaties. Toen dan ook in 1973 de olieboom barstte en de Verenigde Staten door een olieëmbargo werden getroffen, was men dan ook niet voorbereid. Meer dan dat, nadat men zich min of meer aan de nieuwe, hogere olieprijs gewend had, ging men weer over tot de orde van de dag. Het groeiende Japanse marktaandeel werd niet verontrustend gevonden, en men beperkte zich vrijwillig tot de meer lucratieve markt voor grote auto's. Er was een tweede oliecrisis voor nodig om echt het roer om te gooien. De aanpassing aan de veranderde omstandigheden werd binnen Ford gehinderd door de machtsstrijd die in de jaren 70 tussen Henry Ford II en Lee Iacocca woedde. Iacocca, die eerst een fervent voorstander van grote auto's was geweest, was tot de kleine auto bekeerd. Zijn voorstellen om een nieuwe auto te gaan produceren liepen echter schipbreuk op de halsstarrigheid van Henry Ford II, die Iacocca koste wat het kost niet tot zijn opvolger wilde maken. De gevolgen zijn bekend. Ford Amerika leed grote verliezen aan het eind van de jaren 70 en Iacocca (en met hem een aantal van zijn medewerkers) werd ontslagen. Mede hierdoor, en door het voorbereidende werk dat al in de ontwikkeling van een kleine auto bij Ford gedaan was, kon Chrysler (met financiële steun van de Amerikaanse overheid) net

van de rand van de afgrond vandaan worden gehaald.

Nissan was echter ook niet vrij van machtsconflicten. De machtige leider van de Nissan vakbond voelde zich gepasseerd, toen hij de vrijgekomen presidentspost aan zijn neus voorbij zag gaan. Er onstonden acties binnen het bedrijf, waardoor de dynamiek van het bedrijf geschaad werd. Nissan lanceerde volgens Halberstam dan ook weinig spannende auto's meer aan het eind van de jaren 70. De Japanse opmars werd in deze periode ook gestuit door het protectionisme van de Amerikaanse (en Europese) overheid. Onderhandelingen over vrijwillige exportbeperkingen van de Japanners werden door ambtenaren en Amerikaanse vakbondsvertegenwoordigers gevoerd. De Japanse bedrijfsbonden, die altijd op goede voet met de Amerikaanse bonden hadden gestaan, bereikten een compromis met hun Amerikaanse collega's over de vestiging van Japanse produktiebedrijven in de Verenigde Staten. De Amerikaanse vakbondsonderhandelaars die de besprekingen mede voerden, verkeerden in de veronderstelling dat de Amerikaanse vakbonden in de Japanse fabriek zouden worden toegelaten. Dit was echter niet het geval en de machtige positie van de Amerikaanse automobielfakbonden werd zo door hun Japanse collega's gebroken.

Dit zijn maar enige grepen uit de rijk geschakeerde verhalen van Halberstam, die de bijna-ondergang van de Amerikaanse automobiellindustrie tot een grijpend relaas heeft weten te maken. Zijn boek is gebaseerd op een grote kennis van feiten en personen en hij brengt bepaalde zaken aan het licht, die waarschijnlijk niet bij iedereen bekend zijn. Daarom vormt zijn boek ook voor economen boeiende lectuur. ■

Maria Brouwer

In memoriam Dr Anton J. Butter

Op 2 maart is Dr Anton Butter overleden. Hoewel hij al 69 jaar was, gedroeg hij zich nog steeds als een creatieve jongeling. Hij was steeds betrokken bij allerlei vraagstukken van economische en niet-economische aard: ontwikkelingsvraagstukken, mini-economieën (zoals de Antillen en Lichtenstein), het broeikas-effect, maar ook een voettocht door de Cevennen (in het voetspoor van Robert-Louis Stevenson) en het verkrijgen van de beste Franse wijnen. Anton Butter heeft een boeiend leven ge-

had - ook voor anderen. Hij heeft de Tweede Wereldoorlog en de periode daarna op allerlei manieren beleefd. Als verzetsman, als vluchteling, als militair in Korea en als bestuursambtenaar op Nieuw-Guinea. Na de soevereiniteitsoverdracht kwam hij weer naar Nederland, waar hij in 3½ jaar cum laude zijn doctoraal examen Economie behaalde. Daarna werkte hij bij de Stichting voor Economisch Onderzoek. In 1979 promoveerde hij bij mij op het proefschrift 'Wat heet onafhankelijk?', over de

economische ontwikkeling van de Nederlandse Antillen. Zijn onderzoekswerk was altijd degelijk, scherpzinnig en creatief.

De laatste werkzame jaren was hij medewerker bij het Economisch-Geografisch Instituut; hij was gegrepen door de problematiek van de economie op kleine schaal. Daarom produceerde hij een boek over de economie van (zeer) kleine landen - door hem aangeduid met de term 'mini-economics'.

Zijn creativiteit maakte hem niet alleen een prettige werkkameraad, maar ook een bron van ideeën voor onderzoekers op nieuwe terreinen, zijn devies: "Ik weet niets, maar ik kom overal achter".

Het is jammer dat zulke mensen sterfelijk zijn. ■

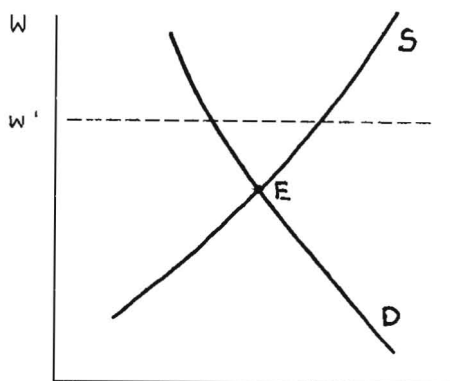
J.G. Lambooy

Verband tussen minimumloon en werkloosheid nog onbewezen

Weet Hartog raad of Reuten beter?

Joop Hartog stelde in Rostra 154 dat een hoog minimumloon leidt tot werkloosheid. Hierop volgde een discussie tussen hem en Geert Reuten, die de stelling onvoldoende gefundeerd vond. Rostra Economica zette deze beide medewerkers van onze faculteit bijeen om de discussie nog te verscherpen.

Hartog ging met grote zekerheid de discussie in: "De marginale fysieke produktiviteitsverklaring is empirisch misschien onvoldoende aannemelijk gemaakt, maar theoretisch is het een gaaf verhaal. Ik heb niet meer nodig dan een dalende vraag- en stijgende aanbodcurve."

figuur 1

W = loon
L = aantal banen
S = aanbod van arbeid
D = vraag naar arbeid
D-S = werkloosheid
E = evenwicht
w' = minimumloon

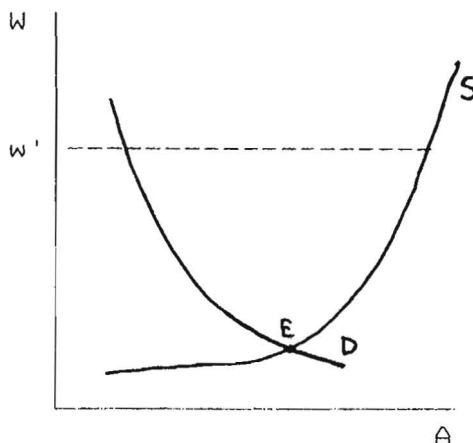
Reuten wil dit verloop wel in twijfel trekken. Hij tekent vier figuren op het bord die wij hier ook afbeeldden. Reuten: "Jij baseert je verhaal op figuur 1. Daar leidt een minimumloon boven het evenwichtsloon tot werkloosheid. De curven kunnen echter ook anders lopen. Bij figuur 2 is het evenwichtsloon extreem laag. Op zo'n niveau hebben marginale veranderingen van een minimumloon geen invloed op het aanbod van arbeid en daardoor niet op werkloosheid.

Een andere mogelijkheid is het verloop in figuur 3, waarvoor plausible redenen zijn aan te geven. Het zou zo kunnen zijn dat werkgevers koste wat het kost hun productie-apparaat willen bezetten. Het opheffen van het minimumloon levert dan niet meer werkgelegenheid op."

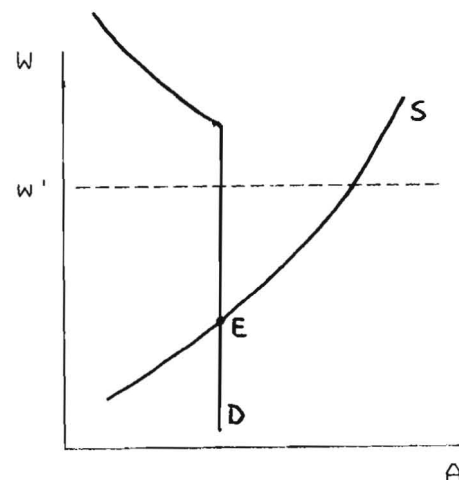
Hartog: "Ik kan me dat wel voorstellen, maar dat gaat dan wel om de korte termijn. Ten tweede is het zo dat ook dan nog de werkloosheid afneemt, omdat het aanbod verminderd."

Er wordt hier dus een onderscheid gemaakt tussen toename van werkgelegenheid en daling van de werkloosheid. Als de werkloosheid alleen maar daalt omdat het loon zo laag wordt dat niemand meer wil werken, verliest Hartog's stelling naar onze mening aan maatschappelijke relevantie.

Met zichtbaar genoegen tekent Reuten nu de vierde figuur. Reuten: "Neem nou eens aan dat de aanbodcurve op een bepaald traject daalt. Het loon kan zo ver dalen dat mensen gedwongen worden meer te werken om nog rond te kunnen komen. Als de economie zich bijvoorbeeld in evenwicht 1 van figuur 4 bevindt en je stelt een minimumloon in dat tussen de twee snijpunten ligt, dan leidt dat minimumloon niet tot

figuur 2

figuur 3

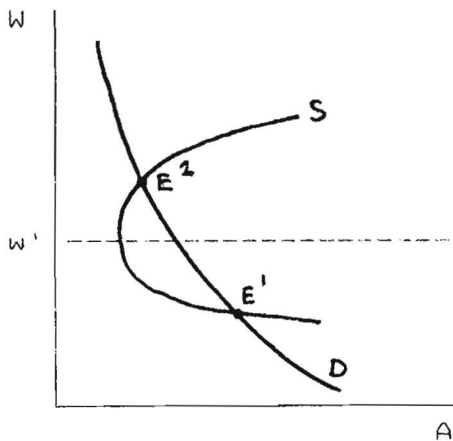
werkloosheid, maar juist tot een gespannen arbeidsmarkt." De werkgelegenheid vermindert overigens in dit voorbeeld.

Hartog: "Ik kan dit theoretisch niet uitsluiten. Het is hier wel relevant of de arbeid in uren of personen wordt uitgedrukt. Stel dat het aantal uren dat je werkt vaststaat, bijvoorbeeld 4" uur per week. Als in dit geval vanuit evenwicht 1 het minimumloon verhoogt wordt, kan je niet minder gaan werken. Dan kan de curve niet zo lopen als in figuur 4."

Reuten: "Maar in uren is dit verhaal dus vol te houden."

Hartog: "Ja, maar ik ben toch niet geneigd te geloven dat mensen meer gaan werken als ze minder gaan verdienen. Bovendien wordt dan de discussie over werkloosheid moeilijk want dan moet je ook de beperking van het gewenste aantal uren als werkloosheid zien. Je moet dus in personen denken, niet in uren en dan is jouw hypothese theoretisch uitgesloten."

Opmerkelijk genoeg stelde Hartog in het boek *Werkgelegenheid en Werkloosheid* (1986): "De gangbare analyse begint in een situatie waarin een individu onbegrensd kan kiezen hoeveel uren zij/hij wil werken."

figuur 4

De perfecte markt

Reuten: "Een tweede probleem dat ik heb betreft de veronderstellingen. Je gaat uit van een perfecte markt."

Hartog vraagt zich eerst nog af of deze veronderstelling essentieel is, maar komt dan al snel tot de conclusie dat dat inderdaad het geval is. "Ja, wacht eens even, als je uitgaat van een monopsonist die marginale kosten en marginale opbrengsten aan elkaar gelijk doet zijn, dan leidt een hoger minimumloon wel degelijk tot meer werkgelegenheid." Een monopsonist heeft niet, zoals bij volledige mededinging, te maken met een gegeven marktprijs. Hierdoor kan de monopsonist door weinig mensen in dienst te nemen, het loon drukken en loopt de vraagcurve van de monopsonist links van de vraagcurve bij volledige mededinging (zie figuur 5). In evenwicht 1 is het loon lager dan het marginale arbeidsproduct. Als een minimumloon wordt ingesteld kan de ondernemer niet langer het loon drukken en zal hij, zolang de arbeidsproductiviteit hoger is dan het minimumloon, meer arbeiders in dienst nemen. Ook in dit geval neemt overigens de werkloosheid niet af. Het aanbod neemt immers ook toe.

Empirie

Er zitten dus nog enkele haken en ogen aan het theoretische betoog. Daarnaast wijst Reuten erop dat ondanks verlaging van het minimumjeugdloon de jeugdwerkloosheid niet is afgenomen. De empirie die Hartog aandraagt deugt niet volgens Reuten. Zo zou voor de vaststelling van het evenwichtsloon in figuur 1 een empirische basis ontbreken. Het minimumloon kan daar zowel boven als onder liggen.

Hartog: "Daar moet je je nek voor uitsteken. Ik kan dit ondervangen door uit te gaan van het laagst waargenomen loon voordat de wet van kracht werd. Ik denk dan niet dat ik het begrip evenwichtsloon nodig heb."

Reuten: "Het kan zo zijn dat het laagst waargenomen loon onder het evenwicht lag en dan kan ook het hogere minimum-

loon nog onder het evenwichtsloon liggen."

Hartog: "Dan moet je dat wel aannemelijk kunnen maken. Je moet daar indicatoren voor zoeken, bijvoorbeeld dat de arbeidsmarkt overspannen is. Ik heb empirisch materiaal dat mijn theorie ondersteunt. Ik denk hierbij aan een studie van het Centraal Planbureau en een onderzoek van de Tilburgse economen Kapteyn en Van Soest. Bij beide studies verschillen de schattingen over de daling van de werkloosheid bij verlaging van het minimumloon nogal, maar ze hebben gemeen dat het om grote effecten gaat. Daarnaast beschik ik over Amerikaanse studies die mijn stelling bevestigen."

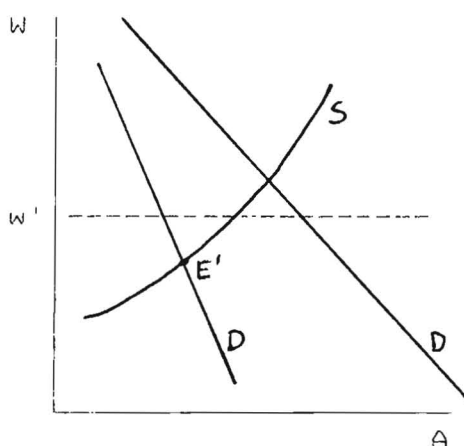
Reuten: "De basisveronderstelling dat loon de arbeidsproductiviteit weerspiegelt wordt niet hard gemaakt. Daardoor is het empirisch materiaal ook in te passen in andere theorieën, bijvoorbeeld dat loonhoogte wordt bepaald door conventies."

Hartog: "Het gaat om de voorspellingswaarde van de theorie. Dat sluit nooit uit dat de empirie twee theorieën dekt."

Reuten: "Als wetenschapper moet je ook dingen verklaren. Het constateren van bijvoorbeeld correlatie tussen buikkliging en wiegedood is nog geen verklaring van dit verband. Een wetenschapper moet empirisch materiaal aandragen dat uitsluitend zijn theorie ondersteunt."

Hartog: "Economen zijn inderdaad slecht in het toetsen tussen concurrerende theorieën."

Reuten: "Daarom moeten ze ook niet politiek geladen uitspraken doen. Ik vind dat je bij het poneren van je stelling wat onverhoeds te werk bent gegaan."

figuur 5

Conclusie

Reuten heeft binnen het kader van de neoklassieke theorie enkele onvolkomenheden van de stelling van Hartog blootgelegd. Zo kan de aanbodcurve van arbeid en de vraagcurve een verticaal verloop hebben. Ook de fundamentele van de neoklassieke theorie, met name de volledige mededin-

ging op een perfecte markt, zijn door Reuten aangevallen. Op deze punten heeft Reuten gelijk gekregen. Er moet echter aan vrij sterke veronderstellingen worden voldaan, willen deze onvolkomenheden relevant zijn. Hartog blijft erbij dat hij empirische gegevens aan kan dragen die zijn stelling ondersteunen. Deze gegevens kunnen echter ook in andere theorieën worden ingepast. Hartog's stelling kan dus, in tegenstelling tot wat hij in het begin beweerde, wellicht empirisch onderbouwd worden, maar is theoretisch geen gaaf verhaal. In de discussie is het partiële karakter van de analyse van de arbeidsmarkt niet aan bod gekomen. Pauline van de Ven gaat daar in onderstaande ingezonden brief wel op in.

Teun Bakels
Mark van der Veen

Ingezonden brief Minimumloon

M.b.t. de discussie 'hoe hoog is een hoog minimumloon?' (Hartog/Reuten) in ROSTRA 155) vraag ik me af: langs welke weg kan (netto) loonsverlaging eigenlijk tot verhoging van de werkgelegenheid leiden?

Als loonkosten synoniem zijn met koopkracht (belastingen en premies weggelaten) en als de huidige productie is afgestemd op de huidige koopkracht, leidt loonsverlaging m.i. automatisch tot afzetverlies.

Producenten kunnen een omweg nemen, bijv.: lonen 10% omlaag; productievolume 10% omhoog; prijzen 10% omlaag; afzet 10% omhoog; winst onveranderd. Zo stijgt de werkgelegenheid en daalt het prijsniveau via een productie-uitbreiding.

Maar werkt dat in de praktijk zo? Producenten zijn niet verplicht hun productie uit te breiden. Stel dat individuele producenten in de onderlinge concurrentie hun loonkostenbesparing liever geheel of gedeeltelijk direct aan de consument doorgeven, in een poging hun marktaandeel zonder omweg te vergroten, i.p.v. met omweg gelijk te houden? Dat treedt er een herverdeling van marktgebied op. Dat vergroot toch niet de werkgelegenheid?

Als ondernemers die de omweg volgden nou eens niet door hun concurrenten de pas werd afgesneden. Dan dalen de lonen terwijl de prijzen voorlopig gelijk blijven, want de prijzen dalen pas als de ondernemers hebben uitgebreid. Hoeveel tijd kost dat? In de tijd die verstrijkt tussen de lonen en de prijsdaling, overtreft de productie voortdurend de koopkracht. Dat kan toch ook niet de werkgelegenheid vergroten? Maar hoe dan wel?

Pauline van de Ven

GRENSVERLEGGEND

INTERNATIONALISERING ONDERWIJS

Het studieprogramma moet internationaler georiënteerd zijn. Naast een internationaler gericht onderwijsprogramma, houdt dit in dat er meer mogelijkheden moeten komen voor uitwisselingsprogramma's en studiereizen. Ook moeten er meer buitenlandse gastdocenten uitgenodigd worden.

INVOERING TENTAMENGROEPJES

Studenten die gezakt zijn voor een tentamen hebben vaak behoefte aan extra begeleiding. De NOBAS heeft voorgesteld om hiervoor speciale tentamengroepjes in te stellen. De kans op slagen wordt hierdoor vergroot.

VERBETERING SCHRIJFVAARDIGHEID

Voor een afgestudeerd econoom of econometrist is het van essentieel belang om zich op papier goed uit te kunnen drukken. Dit kan bereikt worden door het schrijven van meer papers en referaten, geïntegreerd in het studieprogramma.

HERZIENING VERPLICHTE VAKKEN

De vakken in de propedeuse en het verplicht doctoraal zijn niet goed op elkaar afgestemd. Evaluatie van de samenstelling is van groot belang. Wij willen hiertoe op korte termijn een aanzet geven.

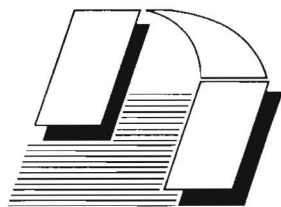
DISCUSSIECOLLEGES

Tijdens de werkcolleges dient de stof intensiever bediscussieerd te worden. Hierdoor wordt de student beter getraind in spreekvaardigheid en leert kritischer na te denken. Op deze manier worden studenten meer bij de stof betrokken.

ACTUALISERING ONDERWIJS

In het onderwijs moet meer aandacht geschonken worden aan recente ontwikkelingen uit de praktijk. De wetenschappelijke identiteit moet hierbij behouden blijven. Men kan op de actualiteit inspelen door het stimuleren van gastcolleges, stages en het gebruik van cases in het onderwijs.

NOBAS

00g op je toekomst

Accountancy

Na in een behoorlijk tempo gestudeerd te hebben, behaalde Frank Verhagen in mei 1987 zijn bull aan de UvA. Momenteel werkt hij bij het accountantsbureau Price Waterhouse, waarnaast hij de post-doctorale studie accountancy volgt, eveneens aan de UvA. Een gesprek met hem leverde het volgende op.

Voordat Frank economie besloot te studeren, heeft hij na het atheneum twee jaar gewerkt bij ECT, een container overslagbedrijf in Rotterdam. Het grootste gedeelte van die twee jaar deed hij dienst als programmeur. Hoewel het op dat moment een leuke baan was, bleek dat het met atheneum alleen moeilijk werd om verder te komen binnen het bedrijf. Op de programmeerafdeling werkten hele goeie mensen die het al twintig jaar deden, maar qua opleiding hadden ze niet meer dan Mulo. Vanaf het moment dat er nieuwe werknemers binnen kwamen met een HIO opleiding, destijds het hoogste informatica-onderwijs, wekte dit frustraties. Door hun papiertje kwamen ze hoger terecht, terwijl degenen die er al zaten beter waren. Het leek Frank vanaf dat moment beter om te gaan studeren, immers de kansen worden tegenwoordig steeds kleiner om je in een bedrijf op te werken van bijvoorbeeld magazijnbediende tot directeur. Een goede opleiding vergroot de kans om op betere banen terecht te komen met meer verantwoordelijkheden. Deze motivaties dienden als goede stimulans om economie te gaan studeren en deze studie vlot te laten verlopen.

De studie accountancy

Reeds in het tweede jaar moet je beslissen of je al dan niet de accountancy wilt. Het vakkenpakket voor deze richting is allerm minst flexibel, waardoor andere vakken niet meetellen in deze afstudeerrichting. De specialisatievakken Waarde en Winst en Bivit gelden specifiek voor accountancy.

Nadat Frank was afgestudeerd, solliciteerde hij voor financiele banen bij het GAK, de overheid en Unilever. De reden van sollicitatie bij de overheid kwam erop neer dat genoeg tijd zou overblijven om naast het werk te studeren. Uiteindelijk kwam Frank

tewerken bij Price Waterhouse, waar men evenals bij andere accountantskantoren, 45 studiedagen per jaar geeft om de studie accountancy af te ronden. Dit komt erop neer dat elke vrijdag college wordt gegeven aan post-doctorale accountancystudenten. Dit jaar begonnen dertig mensen na hun studie economie met de post-doctorale opleiding, die gemiddeld twee en een half jaar duurt.

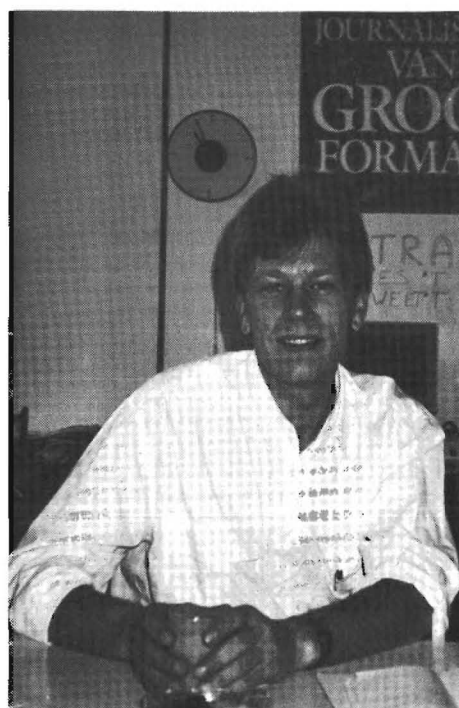
Het verschil tussen een post-doctorale accountancy-opleiding en een Nivra oplei-

ding zit hem in de praktijkervaring. Na een Nivra opleiding genieten deze mensen een ervaring van tien jaar, terwijl je na een studie aan de universiteit slechts twee en een half jaar ervaring hebt. Een econoom echter heeft ook niet stil gezeten. Een economiestudie oriënteert zich breder dan een Nivra studie, door onder andere het verplichte gedeelte. Als accountant begin je hierdoor met een bredere basis, hetgeen Frank wel goed vindt, omdat je je later toch al gaat specialiseren.

Frank wilde graag bij een Amerikaans bedrijf werken, vanwege de eerlijkheid, ze zeggen je direct wat ze van je vinden, en het is internationaler. Je loopt eerder de kans om via uitwisseling in het buitenland te kunnen werken en andersom zijn er in de Nederlandse kantoren ook werknemers uit andere landen. Voordat de kans om naar het buitenland te gaan zich echter voordoet, moet je wel de studie hebben afgerond.

Inhoud van het werk.

Accountantsbedrijven werken voor grote bedrijven die aandeelhouders hebben en daarmee publicatieplicht. De cijfers die een bedrijf naar buiten brengt zijn een verantwoordingsverslag naar de eigenaren. Aangezien de directie voordeel heeft als ze goede cijfers aan de dag legt, zijn

accountants als een soort tegenwicht in het leven geroepen om vast te stellen of de cijfers inderdaad overeenkomstig de werkelijkheid zijn.

Accountants kijken enerzijds uit administratief organisatorisch oogpunt naar de organisatie; in welke mate het management grip heeft op de gang van zaken en of de onderneming goed wordt bestuurd. Anderzijds controleren ze de cijfers.

Frank meent dat het werk interessanter is dan de buitenwacht over het algemeen denkt. Dat het werk niet dynamisch en interessant lijkt, blijkt een beeld dat lang blijft hangen. Vroeger hield accountancy meer het boekhouden in, maar de computer heeft deze saaie taak overgenomen. Als accountant test je het gehanteerde systeem, omdat het vooral bij grote bedrijven onmogelijk is om alle facturen te controleren.

De eerste keer wanneer je naar een bedrijf gaat, lijkt het een wirwar waar je in terecht komt, maar naarmate je meer ervaring hebt, verloopt alles sneller. Je krijgt sneller in de gaten hoe, waar en wat er in een bedrijf gebeurt, hetzij doordat vergelijkbare situaties zich hebben voorgedaan, hetzij doordat de accountant deze klant al langer controleert.

De organisatie

Bij Price Waterhouse, en bij een accountant kantoor in het algemeen, bestaat er niet echt n directeur, maar enkele partners, die tevens de eigenaren van het bedrijf zijn. Partners zijn ooit als beginnening begonnen. In principe kan iedereen die als accountant begint opklimmen tot deze hoogste rang, omdat ze je op deze voorwaarde ook aannemen. "Hou je het werk tien tot twaalf jaar vol, heb je je studie voltooid en dus te kennen gegeven dat je behoorlijk intelligent bent, en kun je tevens hard werken en nieuwe klanten binnen brengen, dan kunnen de overige partners op een gegeven moment besluiten om je ook partner te maken." De kans om partner te worden blijkt klein, omdat weinig mensen het kunnen. Het valt te vergelijken met de kans dat je directeur wordt wanneer je bij een bedrijf gaat werken. Zodra werknemers in de gaten krijgen dat ze toch geen partner kunnen worden of dat de partners geen goede toekomst voor ze zien, trekken ze hier de conclusie uit dat ze beter ergens anders kunnen gaan werken. Niemand werkt op zijn vijftigste nog bij Price Waterhouse zonder dat hij partner is.

Aansluiting theorie- praktijk

Op de vraag of de theorie aansluit op de praktijk, antwoordt Frank: "Je weet wel wat als je van de Universiteit komt maar het is heel weinig. Ik zie economie als een

soort supercursus algemene ontwikkeling. De theorie van Marx of Keynes wordt niet getest, maar heeft wel geholpen je algemene kennis vormen. Deze kennis helpt bij het nemen van beslissingen. Overigens heb je bij de accountancy-richting nog wel

het idee dat je een vak gestudeerd hebt.”

Loopbaan

De meeste mensen die bij Price Waterhouse werken besluiten na een aantal jaar weg te gaan. Het grote verloop komt omdat er veel van ze geist wordt, ze moeten

hard werken. Ze hebben veel geleerd en deze kennis wordt ergens anders op prijs gesteld. "Na een paar jaar hier werken, zou ik mijn geld makkelijker op financiele banen in het bedrijfsleven kunnen verdienen."■

Marjory Haringa

Minder tentamenmogelijkheden?

Redden we het ook nu weer of zullen de studenten deze keer de steeds terugkerende strijd toch verliezen? Zullen we volgend jaar nog kunnen zeggen dat we per vak vier tentamenmogelijkheden hebben?

Het voorstel waar de docenten van de vakgroepen Macro en Bedrijfseconomie in een vergadering van de Studierichtingen Commissie Economie mee kwamen luidde als volgt: voor alle vakken in het verplicht gedeelte die door de betreffende vakgroepen verzorgd worden wordt één van de vier mogelijkheden om tentamen in dat vak te doen afgeschaft. De docenten hadden daar verscheidene argumenten voor. Ten eerste zou de werkdruk voor de docenten door de steeds verdergaande bezuinigingen te groot zijn geworden. Het kost te veel tijd om vier keer per jaar een tentamen te maken, bij dat tentamen te surveilleren en het daarna na te kijken.

Daarnaast vonden de docenten de tentamenmentaliteit van de studenten zo slecht dat ze vonden dat ze zich daar niet extra voor in hoefden te spannen. Studenten schrijven zich in voor een tentamen zonder op te komen dagen. Of ze komen wel maar hebben de tentamenstof nauwelijks ingekeken en zijn er alleen maar op uit om tentamenopgaven te verzamelen, zodat ze later alleen nog maar een aantal antwoorden uit hun hoofd hoeven te leren.

Zulke voorstellen zijn al vaker gedaan en de AGE is daar altijd, tot nu toe met succes, hard tegen in gegaan. Dat de docenten getroffen worden door de bezuinigingen van minister Deetman is inderdaad heel triest en ook zeker niet terecht. De studenten worden door de bezuinigingen van diezelfde minister echter minstens net zo hard getroffen (bv. kortingen op hun beurs, maar ook onderwijs in veel te grote groepen en vacatures, daar waar gerenomeerde docenten behoren te zitten). De rest van de bezuinigingen nu ook nog eens op de studenten af te wentelen is wel heel onrechtvaardig. Zeker als je bedenkt dat de docenten op de momenten dat er tegen dergelijke bezuinigingen geprotesteerd wordt nergens zijn te bekennen. (Waar was bv. de vakgroep Macro toen wij ze in de actieweek tegen de bezuinigingen nodig hadden voor één van de onderdelen?)

Ook de andere argumenten van de docenten maken op ons geen indruk. Het nemen van een dergelijke maatregel zou alleen de symptomen van het probleem bestrijden en niet de oorzaken. Dat studenten, nadat ze zich voor een tentamen hebben ingeschreven, niet komen of niets geleerd hebben, ligt onder andere aan het feit dat er al lang van te voren voor de tentamens ingeschreven moet worden. Laat men dáár dan iets aan doen. En het is natuurlijk absurd om alle studenten over één kam te scheren en zo iedereen te laten boeten voor een eventuele nalatigheid van enkele studenten.

En is het wel zo tijdbesparend als de docenten voorgeven? Uitgerekend de vakgroepen die het voorstel ingediend hebben, geven in het verplicht gedeelte vrijwel alleen multiple-choice tentamens. Met een goede methode hoeft het opstellen van een dergelijk tentamen nauwelijks tijd te kosten en het nakijken doet de computer. Het feit dat de maatregel alleen voor deze twee vakgroepen zou gelden is natuurlijk aardig, maar andere vakgroepen zullen zeer snel met dezelfde verzoeken komen en er is nu geen enkel argument meer om het andere vakgroepen wel te verbieden.

Helaas gaat er vooralsnog wel een positief advies van de Studierichtingen Commissie naar de Faculteitsraad. Dit is voor een groot deel te danken aan de NOBAS, die in tegenstelling tot de AGE, in eerste instantie bereid was deze maatregel tijdelijk toe

te staan. Zij waren gezwicht voor de argumenten met betrekking tot de bezuinigingen en de tijdsdruk en zij zouden dan als die omstandigheden weer gewijzigd zouden zijn, weer terug willen naar vier tentamens per vak per jaar. Daarmee gaven zij de docenten in feite verder vrij spel, want het is natuurlijk onmogelijk om zo'n maatregel, als hij eenmaal genomen is, nog terug te draaien. De onervaren mensen van de NOBAS in deze commissie waren kennelijk niet door de rest van de NOBAS op de hoogte gebracht van de consequenties die zulk beleid zou kunnen hebben.

Nadat de rest van de NOBAS zich verder over deze problematiek had gebogen werd het een week later duidelijk dat de NOBAS toch maar eieren voor haar geld had gekozen en verder tegen wat voor maatregel dan ook met betrekking tot het terugdraaien van de tentamenmogelijkheden was.

Het vervelende is echter dat het advies van de Studierichtingen Commissie er al ligt. Als het voorstel nu in de Faculteitsraad komt zit daar een meerderheid aan docenten die donders goed weten wat hun belangen zijn. Gelukkig zit er tussen de ommezwaai van de NOBAS en het tijdstip van de faculteitsraadvergadering behoorlijk wat tijd, zodat de AGE en de NOBAS nog de kans hebben om deze fout van de NOBAS met vereende kracht te herstellen. Want natuurlijk zou het te gek zijn als dit steeds terugkerende voorstel, wat steeds door de studenten werd tegengehouden, nu wel aangenomen wordt. Moet onze uitval in de eerste studiejaar nog groter worden en moeten nog minder mensen binnen zes jaar de eindstreep halen? De AGE zal ten alle tijden proberen dat te voorkomen.

Liselot Westhoff
(AGE-Faculteitsraadslid)

Reactie NOBAS

Het lijkt wel of iedereen denkt dat de NOBAS voor een teruggang van 4 naar 3 tentamenronden is. **UITERAARD IS DIT NIET WAAR.**

Wat is er gebeurd waardoor toch de schijn is gewekt dat de NOBAS hier voor zou zijn?

In eerste instantie zou in de Studie Richtings Commissie-economie (SRCE, een adviesorgaan van de faculteitsraad) het tijde-

lijk terugbrengen van tentamenronden voor de vakgroep Bedrijfseconomie besproken worden. Aangezien de vakgroep Bedrijfseconomie met drie - tot nu toe - onvervulbare vacatures zit, vond een deel van de NOBAS het niet onredelijk om deze vakgroep *tijdelijk* enigermate tegemoet te komen, *mits* er dringend overleg tussen alle partijen over de problematiek zou komen *en* met het voorbehoud dat andere

Aangezien de Faculteitsraad van februari niet doorging en die van maart, op het moment dat ik dit stukje schrijf, nog moet komen, wordt het deze keer een korte 'fracties'.

Ik zal aandacht besteden aan de formatieverdeling, de legitimatieplicht bij tentamens en de studentenactiviteiten.

Formatieverdeling

Bij de begroting die jaarlijks wordt vastgesteld, hoort ook een formatieverdeling. Deze verdeling bepaalt op hoeveel arbeidsplaatsen een vakgroep recht heeft. Elk jaar zijn er weer hevige discussies over de criteria die bij deze formatieverdeling toegepast worden. Het belangrijkste criterium is het aantal studiepunten dat bij een vakgroep is behaald. Door het totaal aantal studiepunten te delen door de beschikbare formatie wordt het aantal studiepunten per formatieplaats (fte) verkregen. Daar bovenop komt dan nog eens een onderzoekslap, een opslag voor beheer en bestuur en wordt er rekening gehouden met de beschermde formatie van de Voorwaardelijke Financieringsprojecten. De vakgroep Bedrijfseconomie heeft op deze manier in de afgelopen jaren een flinke groei doorgemaakt door de stijgende belangstelling van studenten voor bedrijfseconomie.

Op dit moment is er sprake van een ongewogen outputsysteem. 10 studiepunten behaald in de propedeuse tellen even zwaar als een scriptie van 10 studiepunten. Hier is door velen kritiek op geuit. Zij zijn van mening dat er meer gekeken moet worden naar het soort vak, waarbij de studiepunten behaald zijn. Zo zou bijvoorbeeld een specialisatievak dat per studiepunt een grotere belasting vergt van de docent, een groter gewicht moeten krijgen. Het bepalen van deze gewichten kan echter problemen opleveren. Alle vakken zijn immers verschillend en vragen een verschillende belasting van de docent. Met behulp van de weging van studiepunten kan een bepaald beleid worden gevoerd. Zo zou bijvoorbeeld bepaald kunnen worden dat, vanwege het lage rendement in de propedeuse, de propedeusevakken een groter gewicht moeten krijgen. Op deze manier zouden dan meer docenten bij de propedeuse ingezet kunnen worden.

Het gevaar is groot dat er een systeem wordt ontworpen waarin alle verfijningen zijn opgenomen, zodat het uiteindelijke systeem ondoorzichtig en ingewikkeld is. De besluitvorming wordt bemoeilijkt doordat het

wetenschappelijk personeel dat hier mede over beslist, tegengestelde belangen heeft. Een vakgroep die veel propedeuse-onderwijs geeft, zal niet snel voor een groot gewicht voor de specialisatievakken zijn.

De begrotingscommissie, die elk jaar over de begroting aan de Faculteitsraad adviseert, heeft een werkgroep ingesteld, die zich hierover zal buigen. Dit jaar zal het gewogen systeem vooralsnog niet worden toegepast. Wel wordt dit jaar voor het eerst ook aan promoties (fictieve) studiepunten gegeven. Een promotor is hier tenslotte ook veel tijd aan kwijt.

Legitimatieplicht bij tentamens

Deze legitimatieplicht is zeker niet nieuw. De laatste tijd werd er echter nogal eens de hand mee gelicht. Veel studenten vergaten hun collegekaart of andere legitimatie, hetgeen nauwelijks gevolgen had. De faculteit vindt dat hierin verandering moet komen. Het gevaar bestaat anders dat studenten die zich niet hebben ingeschreven en geen collegegeld hebben betaald, toch tentamen kunnen doen. Het wordt zonder legitimatieplicht mogelijk dat je, bijvoorbeeld tegen betaling, iemand anders jouw tentamen laat doen. Er is besloten dat studenten die zich bij een tentamen niet kunnen legitimeren, zonder meer uitgesloten worden van het tentamen. Vergeet je legitimatie dus niet!

Studentenactiviteiten

Of het ligt aan de komende verkiezingen, of aan de lente, het is een feit dat de studentenorganisaties van onze faculteit de laatste tijd een hoop activiteiten ontplooiën. Zo organiseert de SEF zaalvoetbaltoernooien, die druk bezocht worden. Tevens kun je dit jaar ook weer meedoen met de vermaarde zeilreis, die in april plaatsvindt. De AGE heeft dit jaar zijn sporen al verdient bij de organisatie van de Aktieweek in november. Daarnaast geven ze readers uit over de Persfusie. De NOBAS organiseert meer excursies dan ooit. Daarnaast wordt door hen op 20 april een Beroependag georganiseerd. Op deze dag vertellen mensen die aan onze faculteit hebben gestudeerd, welk beroep ze uitoefenen, welke vakken daarvoor zinvol waren etc. Je kunt je hiervoor opgeven bij de NOBAS. Activiteiten kunnen er natuurlijk nooit genoeg zijn. Als jij zelf ook eens zoiets wilt ondernemen, ga dan langs bij een van de studentenorganisaties van de faculteit.

oplossingen de voorkeur kregen. De NOBAS-SRCE-fractie was over het voorstel om het aantal tentamenmogelijkheden tijdelijk terug te brengen in eerste instantie dan ook verdeeld.

Bij de vergadering is dit voorstel ter tafel gekomen als zijnde permanent en voor alle vakken geldend. Een punt waarbinnen de NOBAS niet over gesproken was, omdat wij er niet vanuit gingen dat dit ter sprake zou komen.

De NOBAS is uiteraard tegen dit voorstel en heeft deze mening ook in het verleden met kracht verdedigd. Redenen hiervoor zijn:

- Door vermindering van het aantal tentamenronden ontstaat voor studenten

een planningsprobleem, wat studievertraging tot gevolg heeft. Niet voor niets gaat men op de Erasmus Universiteit te Rotterdam juist van 3 naar 4 tentamenronden!!

- De keuzevrijheid van de student wordt beknot, en dat op een faculteit die vrije keuze hoog in het vaandel heeft staan!!
- De NOBAS betwijfelt sterk of de werkdruk door deze maatregel voor de vakgroepen wel verminderd wordt!

Toch werd het advies om het aantal tentamenronden permanent voor alle vakken terug te brengen naar de faculteitsraad gestuurd.

Na intern overleg heeft de NOBAS dit punt wederom op de agenda voor de daar-

opvolgende SRCE vergadering (6 maart) gezet en ter vergadering uiteengezet het voorstel onaanvaardbaar te vinden en duidelijk naar voren gebracht dat het vorige advies dus géén juiste afspiegeling was van de mening van de SRCE.

Het negatieve oordeel van NOBAS en AGE over deze kwestie wordt nu naar de faculteitsraad gestuurd, waar uiteindelijk de beslissing zal vallen.

De NOBAS blijft vechten voor behoud van vier tentamenronden!!!

Namens de NOBAS
Bart Wendrich (voorzitter)

Laat uw carrière gelijk opgaan met die van ons

Uw opleiding is vanzelfsprekend bij uitstek geschikt voor een prima start in de accountancy. Daar kunt u snel carrière maken.

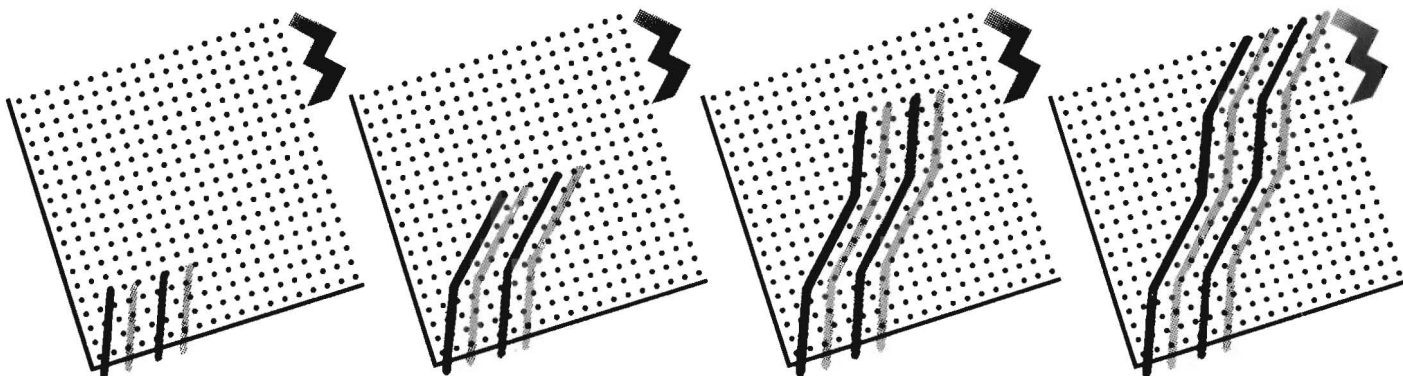
Bij Price Waterhouse Nederland bijvoorbeeld start u als assistent. Maar dat verandert snel. Na enkele jaren komen de functies van senior en supervisor binnen uw bereik. En managers beneden de 30 zijn bij ons geen uitzondering.

Wat moet u daarvoor doen? Natuurlijk gaat

sen te volgen en tentamens en examens af te leggen.

Uw honorering behoort tot de beste op ons vakgebied. Tevens zijn er goede secundaire voorzieningen als auto- en studievergoedingen.

Price Waterhouse in Nederland maakt deel uit van de wereldwijde Price Waterhouse-organisatie van accountants, belastingadviseurs en managementconsultants, met kantoren in meer dan 100 landen.

u verder met uw studie voor registeraccountant. Die studie combineert u met een uiterst interessante werkkring. Het is deze combinatie van theorie en praktijk waardoor u zich veelzijdig kunt ontplooiën.

Maar wij doen meer voor u. U wordt begeleid door een mentor die u met raad en daad terzijde staat. Daarnaast zijn er onze interne opleidingen. Die verlaten u uw hele loopbaan bij Price Waterhouse niet. Vakkenis dient bij ons altijd up-to-date te zijn.

Dat is ook de reden van onze snelle groei en commercieel succes. Zowel in het binnen- als in het buitenland. Onze expansie wordt veroorzaakt door de hoge maatstaven die wij bij onze dienstverlening aanleggen. U kunt daarvan profiteren.

Uiteraard stellen wij u volop in de gelegenheid uw studie voor registeraccountant succesvol af te ronden. Er zijn goede regelingen om collegen en les-

Wilt u meer weten van Price Waterhouse? Vult u dan de bon in en zend hem naar Price Waterhouse Nederland, t.a.v. Ester Daniëls, Postbus 30439, 2500 GK 's-Gravenhage.

BON

Ik wil graag uw brochure "Notities van een assistent accountant" ontvangen.

Naam: _____

Adres: _____

Postcode: _____ Plaats: _____

Telefoon: _____

Studierichting: _____ Studiejahr: _____

1-57 RE

Price Waterhouse Nederland

ACCOUNTANTS

